

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Plzeň 2024

Bc. Kateřina Bošková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Popis a analýza činnosti České národní banky

Předkládá: Bc. Kateřina Bošková

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina BOŠKOVÁ**
Osobní číslo: **R22N0006P**
Studijní program: **N0421A220001 Veřejná správa**
Téma práce: **Popis a analýza činnosti České národní banky**
Zadávací katedra: **Katedra veřejné správy**

Zásady pro vypracování

Cílem této diplomové práce bude popsat historický vývoj České národní banky, jakožto centrální banky státu. Dále se bude věnovat popisu činnosti, kterou má Česká národní banka danou zákonem. Práce se bude blíže věnovat také popisu činnosti bankovní rady, generálního ředitele a dalších orgánů, které zajišťují její plynulý chod.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:
viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **Doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.**
Katedra veřejné správy

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2024**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Tomáš Louda, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 7. února 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Popis a analýza činnosti České národní banky“ zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení pojmu Česká národní banka.....	9
1.1 Funkce centrální banky.....	10
1.1.1 Emise hotovostních a bezhotovostních peněz.....	12
1.1.2 Devizová činnost.....	13
1.1.3 Měnová činnost.....	15
1.1.4 Bankovní dohled a regulace.....	16
1.1.5 Obsluha bankovní soustavy.....	19
1.2 Zásady činnosti centrální banky.....	20
2 Nástroje České národní banky.....	22
2.1 Charakteristika nástrojů centrálních bank.....	22
2.2 Nepřímé nástroje centrální banky.....	23
2.2.1 Diskontní sazba.....	24
2.2.2 Lombardní úvěr.....	25
2.2.3 Reeskont směnek.....	26
2.2.4 Povinné minimální rezervy.....	27
2.2.5 Operace na volném trhu.....	28
2.2.6 Konverze a swapy.....	29
2.2.7 Repo operace.....	32
2.2.7 Intervence směnného kurzu.....	33
2.3 Přímé nástroje centrální banky.....	34
2.3.1 Pravidla likvidity.....	34
2.3.2 Povinné vklady.....	35
2.3.3 Úvěrové kontingenty.....	36
2.3.4 Doporučení, výzvy a hodnoty.....	37
3 Historický vývoj České národní banky.....	38
3.1 Vývoj centrálního bankovníctví v habsburské monarchii.....	38
3.1.1 Ústavní zakotvení do rakousko-uherského vyrovnání.....	38
3.1.1.1 Privilegovaná rakouská národní banka.....	40
3.1.1.2 Vývoj centrálního bankovníctví po rakousko-uherském vyrovnání do konce první světové války.....	42
3.2 Centrální bankovníctví v období první republiky.....	43
3.2.1 Krize v letech 1922 – 1923.....	45
3.2.2 Velká hospodářská krize.....	45
3.3 Vývoj českého bankovníctví po Mnichovu 1938-1939.....	46
3.4 Vývoj bankovníctví v období protektorátu v letech 1939-1945.....	47
3.4 Vývoj bankovníctví v období 1945 – 1950.....	47
3.5 Vývoj cedulového bankovníctví v letech 1918 – 1993.....	48
3.5.1 Bankovní úřad ministerstva financí.....	49
3.5.2 Národní banka československá.....	51
3.5.2.1 Národní banka Československá v letech 1938 – 1939.....	55
3.5.2.2 Národní banka pro Čechy a Moravu v období Protektorátu.....	56
3.5.2.3 Národní banka Československá po osvobození Československa.....	57
3.5.3 Státní banka Československá v letech 1950 – 1992.....	58
3.5.4 Česká národní banka 1993.....	60
4 Centrální banky ve světě.....	62
4.1 Bank of England.....	62
4.1.1 Organizační struktura Bank of England.....	63

4.2 Evropská centrální banka.....	64
4.2.1 Organizační struktura Evropské centrální banky.....	65
4.3 Federální rezervní systém USA.....	66
4.3.1 Organizační struktura Federálního rezervního systému USA.....	66
5 Organizace České národní banky.....	69
5.1 Formy řízení.....	70
5.2 Organizační struktura České národní banky.....	71
5.2.1 Bankovní rada.....	71
5.2.2 Guvernér České národní banky.....	72
5.2.3 Sekce bankovních obchodů a restrukturalizace.....	73
5.2.4 Sekce dohledu nad finančním trhem.....	73
5.2.5 Sekce finanční stability.....	74
5.2.6 Sekce kancelář.....	75
5.2.7 Sekce regulace a mezinárodní spolupráce.....	75
5.2.8 Sekce měnová.....	76
5.2.9 Sekce peněžní.....	77
Závěr.....	78
Resumé.....	79
Seznam použitých zdrojů.....	80

Úvod

Tato diplomová práce se bude věnovat popisu a analýze činnosti České národní banky, jež vykonává funkci centrální banky České republiky. Práce se bude blíže zaměřovat na vysvětlení samotného pojmu centrální banky, tedy na vysvětlení pojmu a specifikaci jednotlivých funkcí, které centrální banka vykonává, aby zajistila plynulý chod měnové politiky a celkové státní ekonomiky. Tyto funkce jsou velice důležité, neboť díky nim je možno pochopit činnost centrální banky v hlubším slova smyslu.

Dále se diplomová práce bude věnovat jednotlivým nástrojům, jež centrální bance slouží k naplňování výše specifikovaných funkcí. Nástroje budou rozděleny tak, aby je bylo možné navzájem porovnat a lépe pochopit jejich využití v praxi.

Následovat bude historický vývoj centrální banky od vzniku Rakousko-Uherské banky až po rozdělení republiky a vznik České národní banky v roce 1993. Historický vývoj se bude zaměřovat také na období první republiky, období nucené správy zavedené v období protektorátu a na období po roce 1948. Tato kapitola bude neméně důležitá, neboť bližší charakteristika jednotlivých institutů je významná pro nahlížení na centrální banku.

Ve čtvrté kapitole bude možné seznámit se se zahraničními centrálními bankami. Bude zde blíže popsán chod centrální banky Velké Británie, tedy Bank of England, poté chod centrální banky Spojených států amerických, tedy Federální rezervní systém, a chod centrální banky Evropské unie, jež je zcela specifická. Banky budou charakterizovány dle své činnosti a vnitřní organizační struktury.

Na čtvrtou kapitolu bude navazovat kapitola věnující se vnitřní organizační struktuře České národní banky, tedy bude možné ji porovnat se zahraničními centrálními bankami, jež budou popsány v kapitole předcházející. Vnitřní organizační struktura bude zahrnovat známé pojmy, jako je guvernér a bankovní rada ale budou zde blíže specifikovány i méně známé obory a sekce.

1 Vymezení pojmu Česká národní banka

Aby národní hospodářství každého státu fungovalo správně, je důležité zajištění řádného fungování finanční sféry, peněžní a bankovní soustavy. Nejdůležitější institucí, jež o zajištění správného fungování usiluje, je centrální banka.

Definici České národní banky je možné nalézt přímo v Ústavě České republiky. Dle Ústavy „Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona“¹. Česká národní banka vykonává dohled nad bankami, kapitálovým trhem, pojišťovny, penzijním připojištěním, družstevními záložnami a jinými účastníky finančního trhu v ČR². Pojem „centrální“ banka naznačuje, že se jedná o banku, která je svým postavením v celé bankovní soustavě něčím specifická. Pojem centrální banky s sebou nese určité specifické znaky, mezi které se řadí skutečnost, že tato banka, mimo obecné funkce finančního zprostředkovatele, se zabývá také jinými specifickými činnostmi, jako jsou například emisní záležitosti. S výkonem těchto specifických činností souvisí skutečnost, že tyto činnosti mohou být vykonávány pouze jedinou bankou, která v bankovní soustavě zastává nejdůležitější postavení, kterým se dostává do zcela jedinečného postavení ve vztahu k ostatním bankám, jež tyto činnosti nemohou vykonávat buďto zcela a nebo jen ve velmi omezené míře. Těmito specifickými činnostmi může centrální banku pověřit stát a to prostřednictvím zákona.

Skutečnost, že tato banka je státem pověřena k výkonu těchto specifických činností, ji dostává do postavení, ve kterém je nadřazena ostatním bankám, tedy hovoří se o ní jako o „centrální“ v těchto činnostech. V oblasti peněžního hospodářství a ve finanční správě úloha státu v posledních zhruba 150 letech výrazně rostla zejména i z toho důvodu, že bylo nutné zajistit správné fungování kompletní finanční sféry a současně to znamenalo nutnost omezit její poruchy. Touto skutečností je možno vysvětlit to, že stát postupem času pověřoval centrální banku výkonem zvětšujícího se počtu činností, které z počátku vykonávaly jiné banky.

Centrální banku je možno definovat jako banku, jež má emisní monopol, pod čímž rozumíme výsadní právo k emisi hotovostních bankovek, případně i mincí na území státu. Současně provádí měnovou politiku a reguluje bankovní soustavu (například vydává a odjímá bankovní licence).

S klíčovým postavením centrální banky dále souvisí její vlastnictví státem. Toto však v historii vždy nebylo pravidlem, neboť některé centrální banky vzešly ze soukromých bank,

1 Ustanovení čl. 98 Hlavy šesté zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2 Banky.cz: Co je to Česká národní banka [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.banky.cz/slovník/ceska-narodni-banka/>

obvykle sloučením několika soukromých bank, které byly pověřeny právem emitovat bankovky³.

Mezi cíle centrální banky se v první řadě řadí péče o zdravý měnový vývoj. Tento vývoj může být chápán ve dvou rovinách, kdy jednou z nich rozumíme vnitřní stabilitu měny a druhou z nich vnější stabilitu měny. Vnitřní stabilitu měny nalezneme ve stabilitě cen a její úroveň je následně vyjadřována mírou inflace. Oproti tomu vnější stabilita měny se odráží ve vývoji měnového kurzu dané měny v porovnání k měnám zahraničním. Důležitým faktem, který z těchto dvou rovin vyplývá, je úzká provázanost měnového vývoje s celkovým ekonomickým vývojem dané země. Tedy centrální banka se musí starat i o širší ekonomické cíle, avšak péče o stabilní měnu by vždy měla být cílem primárním.

Formulace cílů centrální banky má daleko větší význam, zejména v časech různých ekonomických nebo měnových problémů, neboť banka je poté schopna sledovat kroky, které v minulosti k řešení těchto problémů užila a následně je může aplikovat zcela a nebo v upravené míře na problémy současné, či budoucí a zároveň z této formulace vyplývá i odpovědnost centrální banky.

Centrální banka má současně postavení samostatného ekonomického subjektu, který má vlastní výnosy a náklady a také vykazuje zisky nebo ztráty, které mohou být pozitivním příjmem státního rozpočtu, ale naopak její ztráty mohou do určité míry podlamovat její samostatnost⁴.

1.1 Funkce centrální banky

Centrální banka z podstaty své definice plní tři základní specifické funkce. Z ekonomického hlediska tyto funkce nemají stejnou povahu. První dvě funkce je možné označit svou povahou za makroekonomické a třetí funkci poté za mikroekonomickou. Toto dělení má svůj význam zejména co do výkladu pojmů, neboť v praxi není zcela možné od sebe makroekonomické funkce a mikroekonomické funkce oddělovat, protože probíhají souběžně a navzájem se prolínají. Dle zákona o České národní bance je jejím hlavním cílem péče o cenovou stabilitu. Centrální banka také provádí bankovní dohled nad ostatními komerčními bankami⁵. ČNB dále pečuje o finanční stabilitu a o bezpečné fungování

3 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4.

4 DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 143

5 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 101

finančního systému v České republice. Pokud tím není dotčen její hlavní cíl, podporuje ČNB obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu⁶.

Náplň jednotlivých funkcí podléhá změnám, které reagují na vývoj současné bankovní soustavy, tedy finanční sféry. Důležitou činností centrální banky je reagovat na aktuální změny potřeb národního hospodářství státu. Tyto změny mohou být vyvolány vnitřními faktory nebo vnějšími faktory. Například reakce na vývoj platebních závazků nebo zahraničního obchodu. Na tuto skutečnost musí daný stát také reagovat a v případě potřeby vymezit centrální bance nový rozsah jejích činností.

Je možné tedy říci, že náplň makroekonomických a mikroekonomických funkcí musí umožňovat jak správné fungování bankovní soustavy a finančního sektoru, tak také ekonomický rozvoj, který bude přispívat k optimální míře⁷.

Makroekonomické funkce spočívají v emisní činnosti, provádění měnové politiky a v devizové činnosti. Mezi mikroekonomické funkce pak řadíme regulaci bankovního systému a dohledu nad ním, který spočívá ve stanovení základních pravidel a povinností bank, které fungují v rámci bankovní soustavy dané země. Součástí mikroekonomických funkcí je současně péče o hladký platební styk. Je možné sem řadit i další činnosti centrální banky, kterými jsou činnost jako banky státu, činnosti vyplývající z reprezentace státu v měnové oblasti v zahraničí a činnosti vyplývající ze styku s veřejností⁸.

Kromě dělení na makroekonomické a mikroekonomické funkce je možné funkce centrální banky dělit také podle předmětu jednotlivých činností. Kromě monetární politiky a dohledu nad činností obchodních bank vykonává centrální banka následující funkce⁹:

- a) emise hotovostních a bezhotovostních peněz
- b) devizové
- c) měnové
- d) bankovního dohledu
- e) bankovní regulace
- f) obsluhy státu
- g) obsluhy bankovní soustavy

6 Česká národní banka: 2. Hlavní poslání centrální banky [online]. [cit.8.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/02-hlavni-poslani-centralni-banky/>

7 DVORÁK, Petr. *Bankovnictví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 145

8 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovnictví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 7

9 Finance v praxi: Centrální banka a nástroje monetární politiky [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.financevpraxi.cz/makroekonomie-centralni-banka>

h) různé

Do oblasti „různé“ se obvykle řadí činnosti, které nevykonávají všechny centrální banky. Může se jednat například o provozování vnitrostátního mezibankovního platebního systému. Řadit sem je možné také činnosti, které centrální banky vykonávají spíše v omezeném rozsahu. Například poskytování informací pro veřejnost¹⁰.

1.1.1 Emise hotovostních a bezhotovostních peněz

Jedinou bankou ve státě, která má oprávnění emitovat hotovostní peníze, tím rozumíme především bankovky, je centrální banka. Tuto funkci lze považovat za jednu z nejstarších funkcí centrálních bank. Důvodem k centralizaci emise hotovostních peněz do rukou centrální banky byla snaha sjednotit hotovostní peníze, které jsou platné na území daného státu, ale současně za tím stály i důvody panovníka, který se přes emisi peněz snažil získat více peněz pro financování státních výdajů. Emisní činnost je velice náročnou aktivitou, jejíž úspěšné provedení vyžaduje podrobnou znalost legislativních pomůcek a nařízení¹¹.

Emise peněz je těsně spojena se stanovením hotovostních peněz jako zákonného platidla, což znamená, že každý ve státě má povinnost tuto skutečnost přijmout a stanovené hotovostní peníze užívat k úhradě svých pohledávek. Emisní funkci centrální banky lze chápat v užším a širším smyslu. V užším smyslu se emisní funkcí rozumí výhradní právo emitovat hotovostní oběživo. V širším smyslu se hovoří o zabezpečení kvality měny, což centrální banka provádí prostřednictvím řízení peněžního oběhu¹².

Emise hotovostních peněz v současnosti probíhají moderním způsobem a to prostřednictvím komerčních bank, které tyto prostředky dostávají od centrální banky. Distribuce bankovek a mincí mezi Českou národní bankou a 25 bankami je založena na Smlouvě o účtu, Podmínkách hotovostních transakcí a vhodných informačních systémech¹³. Toto se děje několika způsoby. Jedním z nich je přijetí úvěru od centrální banky, dále konverzí vlastních bezhotovostních vkladů u centrální banky a nakonec prodejem určitých aktiv. Prvním krokem k emisi hotovostních peněz o oběhu je jejich předání centrální bankou do rukou komerčních bank. Množství, které centrální banka pustí do oběhu závisí na tom, zda

10 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovnictví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 8

11 POLOUČEK, Stanislav a kol. *Bankovnictví*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-491-9.

12 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 101

13 Česká národní banka: Jak je to s hotovostí aneb Česko s bankovkami a mincemi [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/cnblog/Jak-je-to-s-hotovosti-aneb-Cesko-s-bankovkami-a-mincemi/

komerční banka například přijme od centrální banky hotovostní úvěr nebo prodá aktiva centrální bance, v podobě cenných papírů. Pokud dojde k této skutečnosti, má to za následek zvyšování množství hotovostních peněz v oběhu. Skutečností, se kterou se v současné, moderní době setkáváme je popularizace a stále se zvyšující využívání bezhotovostních forem peněz a elektronizace platebního styku, což má za následek snižování významu hotovostních peněz v oběhu¹⁴.

V České republice má Česká národní banka legislativní a výkonnou odpovědnost v oblasti hotovostního peněžního oběhu. Z hlediska výkonu se jedná o odpovědnost odpovídat za zásobování oběhu dostatečným množstvím bankovek a mincí a současně i o odpovědnost za kvalitu takto emitovaného oběživa. Pod pojmem kvalita se rozumí kvalita estetická, tedy že bankovky a mince nejsou nijak vizuálně poškozené, či jinak znehodnocené, ale současně se tím rozumí i jejich odolnost proti padělení nebo napodobování. Vedle toho legislativní odpovědnost centrální banky pak spočívá v přípravě a následném vydávání zákonných norem a dalších právních předpisů, které upravují hotovostní oběh. Tyto normy a prováděcí právní předpisy upravují zejména vzhled bankovek a mincí, jejich náležitosti, dále pravidla jejich emise, oběhu a v neposlední řadě také jejich výměny, pokud jsou vlivem oběhu již příliš opotřebované či poškozené.

Dodávky hotovostního oběživa mezi centrální bankou a komerční bankou jsou zabezpečeny na základě smlouvy, kterou mezi sebou zmíněné subjekty uzavřely. Tato smlouva může být dále konkretizována dílčími smlouvami mezi komerční bankou a jejími pobočkami. K tomuto účelu má každá komerční banka u centrální banky zřízen svůj běžný účet, který je určen k výběrům a skládání hotovosti. Zůstatky na tomto účtu jsou následně započítávány do povinných minimálních rezerv a banka je nemůže používat k provádění platebního styku¹⁵.

1.1.2 Devizová činnost

Devizová činnost spočívá ve snaze centrální banky shromažďovat devizové rezervy státu a operace s nimi spojené na devizovém trhu¹⁶. Činnost v devizové oblasti je další z významných funkcí centrální banky jako hlavní banky státu. Centrální banka se v této oblasti zaměřuje na to, aby nedocházelo k poruchám v platebním styku při kontaktu se zahraničím.

14 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 9

15 DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 147

16 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 43

Rozumí se tím ohrožení devizové likvidity. Současně s tím se také snaží zajišťovat, aby nedocházelo k negativním pohybům měnového kurzu dané země. Činnost v devizové oblasti dále souvisí s devizovou regulací. ČNB provádí operace na devizovém trhu. Devizové rezervy zahrnují cenné papíry na cizí měny, hotovost cizích měn a zlata. ČNB se snaží ovlivňovat výši kurzu koruny vůči ostatním měnám. Devizová činnost je upravena v zákoně číslo 219/1995 Sb., Devizový zákon. Tento zákon je rozdělen do čtyřech částí, kdy v první z nich jsou vymezeny pojmy jako je tuzemsko a tuzemská fyzická osoba a podobně¹⁷.

K udržení příznivé devizové likvidity využívá centrální banka shromažďování devizových rezerv státu a tyto rezervy následně centrální banka spravuje. S tím souvisí odpovědnost centrální banky za udržení potřebné výše a vhodné měnové struktury devizových rezerv a současně s tím musí usilovat o udržení jejich hodnoty. Ke snížení hodnoty devizových rezerv státu může dojít například v důsledku znehodnocení zahraničních měn nebo příčinou krátkodobých kurzových výkyvů, jež zapříčinily změny nabídky a poptávky po určitých měnách. Péči o devizové rezervy státu centrální banka provádí tak, že operuje na devizovém trhu s těmito rezervami. Na devizovém trhu centrální banka nakupuje a následně prodává devizy a současně s tím provádí takzvaný hedging¹⁸. Tímto pojmem se rozumí operace, jež má bránit poklesu hodnoty devizových rezerv státu.

S činností centrální banky v devizové oblasti souvisí také činnost, která má pečovat o to, aby pro potřeby dovozců, ale i vývozců, byly v prostředí zahraničního obchodu dostatečné devizové prostředky, které těmto subjektům umožňují hladký průběh mezinárodní směny služeb a zboží. S tím souvisí skutečnost, kdy struktura devizových rezerv centrální banky musí v podstatě odpovídat struktuře dovozu a vývozu daného státu a také struktuře příslušných finančních pohledávek a závazků. Centrální banka musí tedy soustavně sledovat vývoj platební a obchodní bilance, aby byla schopná na něj pohotově reagovat a případně učinit potřebné kroky k jeho pozitivnímu vývoji, což souvisí s její činností analyzovat budoucí vývoj v této oblasti.

Vedle výše zmíněné činnosti se centrální banka dále zaměřuje na provádění operací se zahraničními měnami, ale také se zlatem v souvislosti s úvěry, tedy jejich přijímání v zahraniční měně a zároveň poskytování úvěrů do zahraničí. Tyto operace se promítají jak do platební bilance centrální banky, tak také do platební bilance daného státu, kterému byl poskytnut úvěr, či úvěr daný stát poskytl centrální bance.

17 Zákon č. 219/1995 Sb., Devizový zákon

18 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 9

Jelikož jsou centrální banky v devizové oblasti hlavním regulátorem, mají zde obvykle velkou pravomoc. Funkce hlavního regulátora v oblasti devizového hospodářství souvisí s vydáváním závazných právních předpisů, kterými se musí řídit všechny subjekty na území dané země. Tyto právní předpisy se týkají zejména podmínek pro nabývání zahraničních deviz a valut, způsob nakládání s takovými prostředky, dále podmínek, za kterých je možné provádět směnu zahraničních měn za tuzemskou měnu a současně také pravidla zahraničního, či mezinárodního platebního styku. Rezervy v zahraniční měně slouží jako pojistka pro zajištění vnějších potřeb státu v nepříznivých situacích¹⁹.

Činnosti centrální banky v oblasti devizového hospodářství měly vždy poměrně velký význam a větší rozvoj lze zaznamenat až ve 20. století, kdy události první světové války, světové hospodářské krize ve třicátých letech a následující události druhé světové války zapříčinily rozvrat a bylo nezbytné, aby stát začal přísně regulovat devizové hospodářství. Měnové a devizové problémy měly velký dosah, který vedl většinu států ke snaze o navázání a vzájemné prohlubování spolupráce na mezinárodním poli a důsledkem toho ke konci 2. světové války byl vznik řady nových mezinárodních institucí. Mezi tyto instituce se řadí zejména Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Tyto instituce mezi sebou neustále udržují intenzivní spolupráci a jejich posláním je monitorovat včas hrozící poruchy finančního hospodářství v různých oblastech světa. S tím souvisí následné snahy o jejich odstranění a podpora ekonomického rozvoje v rozvojových či zaostávajících zemích²⁰.

Ve druhé polovině 20. století došlo k jakémusi uvolnění v oblasti devizového hospodářství, ale i přesto je devizové hospodářství a s tím související platební styk, stále pod přísnou a pevnou kontrolou státu. Jak již bylo řečeno, regulace a dohled nad touto problematikou byly svěřeny do rukou centrálních bank, které se pravidelně účastní jednání na poli domácím, ale především na poli mezinárodním a hlídají tak situace nastalé či hrozící v budoucnu.

1.1.3 Měnová činnost

Měnová činnost patří, vzhledem k základnímu cíli centrální banky, k nejdůležitější funkci, jelikož prostřednictvím měnové politiky je tento cíl naplňován. K naplňování tohoto cíle využívá centrální banka měnové nástroje, jimiž může ovlivňovat množství peněz v oběhu, úrokové sazby a nebo také měnový kurz. Realizace těchto měnových nástrojů má za příčinu,

19 Česká národní banka: 12. Devizové rezervy a devizové intervence [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/12-devizove-rezervy-a-devizove-intervence/>

20 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 10

ve vztahu ke komerčním bankám, změnu podmínek, za jakých tyto komerční banky uskutečňují své obchody s centrální bankou a současně i s jinými subjekty²¹. Centrální banka se snaží udržovat inflaci v blízkosti svého 2% cíle, což vytváří příznivé prostředí pro rozvoj podnikatelských aktivit a pro růst životní úrovně domácností²².

1.1.4 Bankovní dohled a regulace

Pod pojmem bankovní regulace se rozumí stanovení podmínek a pravidel, za nichž je možné podnikat v oblasti bankovníctví. Pojem bankovní dohled nám poté označuje kontrolu nad dodržováním těchto pravidel a správným vývojem bankovního systému jako celku. Pod bankovní dohled spadá také přijímání opatření k zajištění případné nápravy a odstranění vzniklých nedostatků. Cílem dohledu ovšem není zabránit kolapsu každého jednotlivého finančního subjektu a nahrazovat funkci policie či jiných orgánů činných v trestním řízení. Dohled stanoví rámec pro obezřetné podnikání a kontroluje jeho dodržování. Centrální banka vystupuje vůči ostatním bankám v pozici jejich bankéře²³.

Pro všechny vyspělé země je typické, že bankovníctví je ovládáno vyšší mírou regulace než ostatní odvětví národního hospodářství. Vyšší míra je zde nutná a prospěšná, avšak je nutné, aby se jednalo o regulace, které nebrání působení konkurence na domácím trhu, neboť bránění vstupu konkurence by mohlo vést k deformaci finančního trhu a zabraňovalo by vzniku nových inovativních nástrojů.

Mezi základní důvody pro vyšší míru regulace v oblasti bankovníctví je možné považovat zejména skutečnost, že banka je vždy spojena s celou řadou ekonomických subjektů, které jsou často na jejím správném fungování závislé. Je tomu tak z důvodu, že banka obchoduje nikoliv se svými prostředky, ale právě s prostředky těchto subjektů, které je třeba chránit. Dále mezi základní důvody je možné zařadit fakt, že tržní ekonomika je založena na oběhu peněz a různé poruchy v jejich koloběhu, který je zprostředkováván z velké části právě komerčními bankami, by mohly negativně ovlivnit efektivní fungování ekonomiky jako celku. V neposlední řadě je nutné mezi základní důvody vyšší míry regulace zmínit také skutečnost, že vyšší regulace dávají centrální bance možnost provádět měnovou politiku lépe. K tomu slouží zejména povinnost předávat informace centrální bance komerčními bankami, jednodušší prosazování záměrů centrální banky a také prověřování

21 DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 151

22 ČNB: Měnová politika [online]. [cit.14.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/>

23 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 44

nově vznikající komerční banky a s tím související zabránění vstupu pochybné vznikající banky do bankovního světa, která by mohla celý systém potenciálně ohrozit vznikem nepředvídaných rizik.

Bankovní dohled však nemá právo zasahovat do obchodních rozhodnutí banky a do jejího řízení, které je ve výlučné kompetenci managementu banky, případně též dozorčí rady²⁴. Bankovní regulace a dohled je v různých zemích organizována odlišným způsobem, z čehož vyplývá, že postavení centrální banky v rámci dohledu a regulace je také odlišné. Aby bylo možné určit, o jaké postavení se jedná, je nutné podívat se na to, jaký model institucionálního uspořádání je v daném státě uplatňován. To závisí současně také na tradicích a dalších faktorech. V současné době je možné v rámci Evropské unie sledovat a rozlišovat tři základní modely²⁵.

a) Model sektorového uspořádání

V tomto modelu jsou bankovní regulace a dohled rozděleny mezi instituce podle jednotlivých oblastí finančního systému daného státu. Kompetence a počet dozorových institucí se odvíjí od historických, politických a ekonomických faktorů.

b) Model funkcionálního uspořádání

Zde instituce regulace a dohledu vychází ze dvou základních důvodů regulace finančního trhu. Těmito důvody rozumíme zajištění solventnosti a stability finančních institucí a zajištění transparentnosti trhu a s tím související zajištění ochrany jeho účastníků.

c) Model centralizovaného uspořádání

Poslední model soustřeďuje výkon regulace a dohledu nad finančním trhem jako celkem do jedné instituce.

V současné době je možné pozorovat posun od prvního, dříve uplatňovaného, modelu k druhým dvěma. Nalezení optimálního modelu struktury vykazuje v jednotlivých zemích určité rozdíly ale v každém případě je institucionální uspořádání považováno za jeden z důležitých faktorů, jež determinují efektivnost regulace a dohledu. Pokud bude uspořádání nevhodné, či nesprávně nastavené, může se to projevit zejména v tom, že některé oblasti nebudou pokryty a naopak u jiných může docházet ke splývání regulace a dohledu. Dále je pak možné, že při nesprávném uspořádání nebude systém regulace a dohledu komplexní a

24 Česká národní banka: Pravomoci bankovního dohledu [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/vykon-dohledu/postaveni-dohledu/dohled-nad-uverovymi-institucemi/pravomoci-bankovniho-dohledu/>

25 DVORŮŽEK, Petr. *Bankovnictví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 152

vnitřně konzistentní a to může vyústit ve skutečnost, kdy pravidla pro regulaci příbuzných oblastí nebudou stejná nebo dohled bude prováděn izolovaně podle jednotlivých subjektů či produktů. Také mohou růst náklady, jež jsou spojené s výkonem regulace a dohledu a současně také ztráty, které vzniknou v důsledku špatně nastaveného výkonu.

Centrální banka je vždy zapojena do výkonu regulace a dohledu nad bankovní soustavou, avšak jakou měrou a v jaké šíři se v jednotlivých zemích různí. V České republice je nyní uplatňován model, ve kterém je dominantní role v oblasti bankovní regulace a dohledu svěřována do rukou České národní banky. Ta vykonává dohled nad činností bank, poboček bank zahraničních a nad bezpečným fungováním bankovního systému. Vedle České národní banky jsou do procesu dohledu nad finančním trhem zapojeny i další instituce. Řadí se mezi ně Komise pro cenné papíry, Úřad pro dohled nad družstevními záložnami a v neposlední řadě také Ministerstvo financí České republiky. Při výkonu dohledu Česká národní banka posuzuje dodržování povinností uložených právními předpisy v oblasti obezřetnosti a odborné péče²⁶.

K výkonu bankovní regulace a dohledu využívá centrální banka různé nástroje. Mezi základní je možno zařadit všechna pravidla, která jsou stanovena speciálně pro banky, tedy se nevztahují na jiné podnikatelské subjekty. Hovoříme o podmínkách pro založení banky (udělení bankovní licence), pravidlech pro dodržování likvidity a stanovení minimálních rezerv, které jsou povinné, dále stanovení minimálního kapitálového vybavení, které se odvíjí od struktury a rizikovosti prováděných obchodů, omezení pro určité druhy aktiv a limity pro maximální angažovanost vůči jednomu subjektu a pravidla pro způsoby oceňování a tvorbu opravných položek a rezerv.

Bankovní dohled poté spočívá ve výkonu kontroly nad dodržováním výše zmíněných pravidel. Nástroje bankovního dohledu rozeznáváme dvojího charakteru. Na jedné straně hovoříme o stanovení oprávnění regulátora požadovat a ověřovat informace, jež jsou nutné k provedení kontroly dodržování stanovených pravidel a současně také stanovení povinnosti bank požadované informace poskytovat. Na straně druhé hovoříme o sankcích a opatřeních, která regulátor smí uplatnit k vynucení dodržování předepsaných pravidel a případně taková nedodržení může za použití sankcí postihovat. Centrální banka při své dohlížecí činnosti používá dvě základní metody - dohled na dálku a dohled na místě²⁷. *Dohled na dálku*, v rámci něhož banky získávají potřebné informace z předkládaných hlášení a výkazů. *Dohled na*

26 Česká národní banka: Strategie České národní banky v oblasti dohledu [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/strategie-dohledu/>

27 Česká národní banka: Metody bankovního dohledu [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/vykon-dohledu/postaveni-dohledu/dohled-nad-uverovymi-institucemi/metody-bankovniho-dohledu/>

místě, který potřebné informace získává a následně prověřuje přímo v dané bance z účetních výkazů banky nebo fyzickou kontrolou²⁸.

Výše bylo hovořeno o sankcích a opatřeních k nápravě, které je možno k provedení dohledu a následného zajištění efektivního chodu banky užít. Sankce a nápravná opatření mohou mít různou povahu. Konkrétně Česká národní banka při výkonu dohledu a následném zjištění nedostatků přijme tato opatření:

- lze vyžadovat zjednání nápravy ve stanovené lhůtě. Za zjednání nápravy lze považovat personální změnu ve vedení banky, ukončení nepovolených činností a nebo vytvoření odpovídající výše opravných rezerv a položek.
- je možné změnit licenci banky vyloučením nebo omezením některých činností
- zavedení nucené správy
- nařízení provedení mimořádného auditu
- uložení pokuty do 50 milionů korun
- snížení základního kapitálu banky
- zákaz nebo omezení vykonávání operací s osobami, jež jsou úzce spjaty s danou bankou nebo které jsou součástí téže konsolidační oblasti, jako je daná, kontrolovaná, banka, či k této bance tyto osoby mají zvláštní vztah

1.1.5 Obsluha bankovní soustavy

V České republice mluvíme o takzvaném dvoustupňovém systému, který tvoří centrální banka a banky ostatní²⁹. V prostoru obsluhy bankovní soustavy chápeme centrální banku jako takzvanou *banku bank*, což znamená, že centrální banka se zabývá příjmem vkladů do bank, poskytováním úvěrů bankám, prováděním mezibankovního zúčtování a vedením účtů bank. Prostředky, které si u centrální banky jiné banky ukládají, slouží následně jako rezervy, které jsou buď dobrovolné a nebo povinné. Skládat u centrální banky povinné rezervy nařizuje bankám zákon. Bankovní rezervy mohou být následně využity k zachování likvidity bank a k mezibankovnímu zúčtování. V souladu s primárním právem Evropské unie a dle článku 98 Ústavy České republiky lze za hlavní cíl činnosti centrální banky považovat péči o cenovou stabilitu. Centrální banka vytváří podmínky pro udržitelný hospodářský růst³⁰.

28 DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 158

29 Finanční vzdělávání: Co je bankovní systém? [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z:

<https://www.financnivzdelavani.cz/svet-financi/bankovnictvi/co-je-to-bankovni-system>

30 Česká národní banka: O ČNB [online]. [cit.8.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/>

Centrální banka plní poradní funkci ve vztahu k vládě v záležitostech měnové politiky, vede účty dle zákona o rozpočtových pravidlech a dává do prodeje státní dluhopisy³¹.

Úvěry, jež jsou poskytovány centrální bankou, mohou být dále rozděleny do forem. Těmito formami jsou:

- a) krátkodobé nouzové úvěry – tím se rozumí povinné minimální rezervy
- b) krátkodobé úvěry na doplnění likvidity – sem je možno zařadit diskontní úvěry, sezonní úvěry
- c) hotovostní úvěry
- d) střednědobé a dlouhodobé nouzové úvěry

Výše zmíněné úvěry jsou bankám poskytovány v různých zemích za určitých podmínek. Úvěry mohou být také poskytovány v zahraničních měnách. V případě, že centrální banka poskytne bance nouzový úvěr, vystupuje ve vztahu k této bance jako takzvaný *věřitel poslední instancce*. Pod tímto pojmem je možno rozumět skutečnost, kdy se banka ocitne v situaci, kdy má již značné potíže se svou likviditou, že se může obrátit už jen na centrální banku, neboť od jiných bank by tato banka, pro velké riziko pro potenciální věřitele, již úvěr nemohla dostat³². V případě střednědobého úvěru je tento úvěr splatný zpravidla do čtyř až pěti let. Doba splatnosti můžeme být stanovena i rozdílně³³.

1.2 Zásady činnosti centrální banky

Centrální banka při své činnosti se snaží dodržovat určité zásady, které ovšem nejsou vždy uplatňovány všemi centrálními bankami v plném rozsahu. Míra jejich uplatnění se liší dle toho, v jakých podmínkách centrální banka působí, jaký byl její historický vývoj a nebo jaká je situace v jejím okolí. Česká národní banka přebírá zásady centrální banky Velké Británie, Bank of England, které se dotvářely v období mezi světovými válkami³⁴. Česká národní banka jedná v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství³⁵.

Jedná se tedy o zásady:

- a) nekonkurovat ostatním bankám v obchodní činnosti a investičních aktivitách
- b) být nezávislou institucí, ale zároveň být nápomocná vládě státu

31 DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. strana 150

32 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 11

33 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 77

34 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 12

35 Zásady činnosti ČNB v postavení instituce s kompetencemi správního úřadu [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://is.muni.cz/el/law/podzim2020/NF103Zk/um/prednasky_-_prezentace/2_Prednaska_Zasady_cinnosti_CNB_v_postaveni_instituce_s_kompetencemi.pdf

- c) pro ostatní banky působit jako zúčtovací centrum
- d) pomáhat ostatním bankám v rozvíjení jejich činností stanovením určitých pravidel, být pro ně bankou bank
- e) být oprávněna rozhodovat o úvěrové pomoci pro ostatní banky
- f) zabývat se pozorováním vývoje v bankovním prostředí a současně sbírat informace o domácích bankách
- g) sledovat cíl zdravé měny
- h) snažit se o podporu bezpečnosti, zdraví, spolehlivosti a efektivnosti bankovního sektoru státu

Výše zmíněné zásady nejsou konečné. O míře jejich uplatnění, či využitelnosti se stále vedou živé diskuze.

2 Nástroje České národní banky

Nástroje centrální banky jsou uplatňovány v různých oblastech činnosti. Nástroje se od sebe liší svou povahou. Tím se rozumí skutečnost, kdy účinky některých nástrojů se projeví okamžitě, či bez většího časového zpoždění a nebo se tyto účinky projeví až následně v různých časových horizontech (krátkodobý horizont 1 rok, střednědobý horizont 3-5 let, dlouhodobý 6 let a více) a hovoříme tedy o nástrojích nepřímých. Centrální banka může nástroje ke své činnosti uplatňovat samostatně a nebo je může kombinovat a využívat pro určitou situaci současně. Hlavním nástrojem měnové politiky ČNB jsou úrokové sazby³⁶.

Výběr konkrétních nástrojů je velice složitá operace, neboť při uplatnění jakéhokoli nástroje musí centrální banka analyzovat, jak se projeví jeho účinky a zda to bude pro danou situaci účelné či nikoli. Použití jednoho nástroje může do budoucna i negativně ovlivnit použitelnost nástrojů dalších. Toto vše musí centrální banka brát v potaz a musí tedy umět odhadnout, jak se ten a ten nástroj v praxi projeví. Při použití disponibilních nástrojů centrální banky kladou důraz na to, aby jejich použití bylo dobře připraveno již na samém počátku v prostředí centrální banky a následně, aby připravovaná opatření byla avizována předem a bylo o nich informováno. V případě, kdy se jedná o použití nástrojů, které budou mít mikroekonomické účinky, rozhoduje o nich bankovní rada autonomně. Avšak pokud se bude jednat o využití nástroje s makroekonomickými účinky, rozhoduje o jejich použitelnosti centrální banka společně s jinými ústředními orgány státní správy, kterými jsou například ministerstva³⁷.

2.1 Charakteristika nástrojů centrálních bank

Pro lepší orientaci se nástroje, které jsou využívány centrálními bankami, rozdělují do několika tříd podle různých kritérií:

- a) dle *charakteru nástrojů* – ekonomické
 - mimoekonomické
- b) dle *časového horizontu působení* – krátkodobé
 - střednědobé
 - dlouhodobé
- c) dle *četnosti využití* – standardní

36 ČNB: Nástroje měnové politiky [online]. [cit.14.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/mp-nastroje/>

37 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4.

- mimořádné

d) dle *způsobu jejich vlivu* – přímé

- nepřímé

Nástroje, které jsou ekonomického charakteru, je dále možno rozdělit. Pokud při svém působení využívají tržního mechanismu, hovoří se o nástrojích tržních a v opačném případě se pak jedná o nástroje netržní, administrativní. Dle oblasti ekonomiky, kterou tyto nástroje ovlivňují, lze hovořit o nástrojích makroekonomických, jež ovlivňují oblast národního hospodářství, a o nástrojích mikroekonomických, jež naopak působí na oblast podnikatelských činností v bankovní soustavě. Dále podle toho, k jaké funkci centrální banky budou sloužit, lze rozlišovat nástroje měnové politiky, nástroje platebního styku a nástroje licenční politiky. Hlavním nástrojem je možnost určovat úrokové sazby, tedy ceny peněz, kterou provádí v rámci měnové politiky. Centrální banka však nepůsobí v bankovním prostředí jako banka komerční, což znamená, že občanům není umožněno otevřít si u centrální banky účet, či zažádat o půjčku³⁸.

V případě charakteristiky působení konkrétního nástroje je nutno usilovat o rozpoznání specifických znaků jejich působení, kterými se od sebe navzájem jednotlivé nástroje odlišují. V praxi tedy je zásadní položit si otázku, zda je konkrétní nástroj ekonomický, či mimoekonomický, v jaké oblasti působí a jakým způsobem působí.

Dle způsobů působení se rozlišují, jak již bylo výše popsáno, nástroje *přímé*, které se vyznačují tím, že působí na subjekty bankovní povahy selektivně (například se může jednat o úvěrové limity, které mohou zasáhnout jen určité banky), mají okamžitý účinek a jejich působení je intenzivnější, než jak je tomu u nástrojů tržních. Naproti tomu stojí nástroje *nepřímé*, které působí plošně na bankovní soustavu jako na celek, vytvářejí podmínky, za nichž mohou všechny subjekty vystupovat v bankovním prostředí, jejich působení má obvykle určité časové zpoždění a je méně intenzivní, než jak je tomu u nástrojů netržní povahy. Vládní orgány mají významnou úlohu při ovlivňování pohybu zahraničního kapitálu³⁹.

2.2 Nepřímé nástroje centrální banky

Jedná se o diskontní sazbu, reeskont směnek, lombardní úvěr, (*povinné minimální rezervy*), operace na volném trhu, konverze a swapy, repo operace a intervence směnného

38 Evropská centrální banka: Co je centrální banka? [online]. [cit.8.2.2024] Dostupné z:

<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/what-is-a-central-bank.cs.html>

39 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 107

kurzu. Nepřímé nástroje měnové politiky lze řadit dle několika hledisek, avšak zařazení konkrétního nástroje do určité skupiny není jednoznačné⁴⁰.

2.2.1 Diskontní sazba

Jedná se o klasický nástroj centrální banky využívaný v měnové politice, kdy zvýšením nebo naopak snížením diskontní sazby ovlivňuje základní výši úrokových sazeb⁴¹. V návaznosti na to se pak odvozuje cena úvěru pro klienta konkrétní banky. Snížením diskontní sazby docílí centrální banka zvýšení množství peněz v oběhu a v praxi se to projeví zlevňováním všech typů úvěrů, což podporuje ekonomiku⁴². V případě, že centrální banka množství peněz naopak sníží, dochází současně ke zvýšení diskontní sazby a ostatní banky tedy reagují zvýšením svých úrokových sazeb a všechny úvěry následně zdražují. Diskontní sazba určuje dolní hranici úrokových sazeb na peněžním trhu. Diskont je tedy představován částkou, jež si reeskontující a eskontující banka sráží z nominální hodnoty⁴³.

Tento nástroj vychází ze samé podstaty České národní banky jako banky bank a současně jako jejího postavení věřitele v poslední instanci. Její změna má značný význam, neboť banky a celkově všechny hospodářské subjekty jsou skrze diskontní sazbu informovány o nejbližším charakteru měnové politiky a jsou schopny na situaci reagovat. Diskontní sazba jako nástroj banky bank je typická zejména pro Spojené státy a je možné se setkat s označením diskontní okénka. Množství peněžních prostředků v oběhu je ovlivněno objemem diskontních půjček, tedy peněžních prostředků, jež jsou poskytovány bankovnímu sektoru. Čerpání diskontních půjček je závislé na poptávce běžných bank a tato poptávka je ovlivněna rozdílem mezi úrokovou sazbou a diskontní sazbou na mezibankovním trhu. Změny diskontní sazby jsou jedním z opatření monetární politiky centrální banky zaměřeným buď na zvýšení množství peněz v oběhu zlevněním úvěrů, nebo na snížení množství v oběhu zdražením úvěrů⁴⁴. V praxi je možno se setkat se situací, kdy se běžné banky snaží využívat diskontní půjčky k různým spekulativním obchodům, čemuž se snaží centrální banka zabránit tak, že je diskontní okénko podřízeno specifickým pravidlům, která běžným bankám zakazují využívat diskontní okénko pravidelně a tím je nutí zaměřit se při své činnosti na mezibankovní trh.

40 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 276

41 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 289

42 MONETA: Co je diskontní sazba? [online]. [cit. 5.1.2024] Dostupné z: <https://www.moneta.cz/slovník-pojmu/detail/diskontni-sazba>

43 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 109

44 Peníze.cz: Co je Diskontní sazba [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.penize.cz/slovník/diskontni-sazba>

Hovoří-li se o diskontní sazbě jako o nástroji centrální banky jako věřitele poslední instance, má diskontní sazba odlišnou povahu. Diskontní sazba zde již nevystupuje jako cena běžných peněžních prostředků, které jsou poskytovány centrální bankou, ale vystupuje zde jako cena nouzového úvěru, jež má pomoci odvrátit likvidní problémy běžné obchodní banky. Běžné obchodní banky jsou tímto způsobem nuceny snažit se získávat dodatečné zdroje na mezibankovním trhu za tržní úrokové sazby. V tomto případě vystupuje diskontní sazba jako trvale nejnižší úroková sazba a ostatní úrokové sazby se pohybují nad ní, což znamená, že jsou diskontní sazbou ovlivňovány nepřímo. V případě, že běžné obchodní bance hrozila ztráta likvidity, zavedla centrální banka poskytování nouzového úvěru za trojnásobek diskontní sazby.

2.2.2 Lombardní úvěr

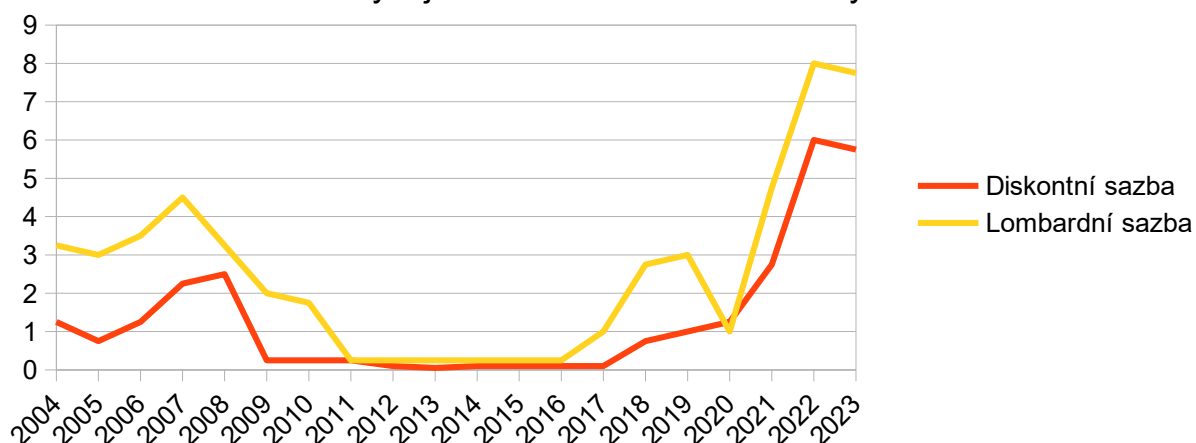
Jedná se o krátkodobé úvěry, které jsou zajištěné zástavou v podobě věcí movitých (může se jednat o šperky, cenné papíry, drahé kovy ...). Lombardní úvěr je vždy poskytován jen do té výše, jaká je cena zvolené zástavy. V případě, že klient nesplácí svůj úvěr, je banka oprávněna lombard, zástavu, prodat a prostředky z něj využít na splacení klientova úvěru. Lombardní úvěr je spjat s lhůtou splatnosti, jež je dána rozdílem mezi zbývajícím dobou splatnosti cenných papírů a pevně stanoveným počtem dní, které zbývají do splacení lombardního úvěru⁴⁵.

V centrálním bankovníctví se jedná o běžný zdroj finančních prostředků běžným obchodním bankám, kdy do zástavy jsou přijímány jen cenné papíry. Lombardní úvěr je možné poskytnout jen za pevnou úrokovou sazbu, která je stanovena a současně také zveřejněna centrální bankou, která ji zveřejňuje jako svou lombardní sazbu. Tato sazba je obvykle vyšší než krátkodobá tržní sazba ve sféře mezibankovního trhu. V případě, že by byl lombardní úvěr nižší, než je ten tržní, vznikla by tendence běžných obchodních bank využívat prostředky z lombardních úvěrů ke spekulaci na finančním trhu a centrální banka by se tak ocitla v takzvané lombardní pasti. Aby se této skutečnosti zabránilo, je možné se v některých zemích setkat s tím, že výše lombardní sazby se odvozuje od tržních úrokových sazeb mezibankovního trhu. Lombardní úvěr jako nástroj centrální banky slouží pouze jako emisní prostředek, což znamená, že doplňuje peněžní zdroje běžných obchodních bank a nelze jej tedy využít pro operativní snížení nabídky peněz⁴⁶.

45 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 295

46 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 58

Vývoj lombardní a diskontní sazby

Zdroj: vlastní zpracování

2.2.3 Reeskont směnek

Všechny běžné obchodní banky mají z povahy své činnosti k dispozici cizí směňky, které odkupují, takzvaně *eskontují* před tím, než daným směnkám vyprší platnost od klientů za úrokovou prémii, jež se rovná tržní úrokové sazbě⁴⁷. V případě, že běžná obchodní banka se dostane do potíží a potřebuje více peněžních prostředků, může je získat postoupením směňky centrální bance. Centrální banka směňku odkoupí, takzvaně *reeskontuje* za úrokovou prémii, jež se rovná vyhlášené diskontní sazbě. Odkoupením směnek centrální banka zvyšuje úvěrový objem běžných obchodních bank, což se zároveň projevuje i na velikosti diskontní sazby, která se v důsledku tohoto procesu projevuje v úrokových sazbách finančních trhů.

Reeskont směnek je stejně jako lombardní úvěr nástrojem emisním, což znamená, že jej nelze použít jako nástroj pro operativní snížení nabídky peněz. Reeskont směnek se od lombardního úvěru liší zejména tím, že u lombardního úvěru se doba splatnosti zastaveného cenného papíru nemusí shodovat se lhůtou, na kterou se úvěr poskytuje. U reeskontu směnek je zvýšení nabídky peněžních prostředků skrze reeskontní úvěr časově limitováno právě dobou splatnosti⁴⁸. Dalším rozdílem mezi reeskontem směnek a lombardním úvěrem je, že cenné papíry, jež byly zastaveny v rámci lombardního úvěru, zůstávají v majetku běžné obchodní banky, které jsou této bance následně propláceny. V případě reeskontovaných směnek je jejich proplacení vymáháno v den splatnosti centrální bankou.

47 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 59

48 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 293

Centrální banka při použití reeskontu směnek využívá vyhlášenou diskontní sazbu⁴⁹. Centrální banka reeskontuje směnky jen za specifických podmínek. Jednou z těchto podmínek je, že směnky mohou být centrální bance předkládány jen tou běžnou obchodní bankou, která má s centrální bankou uzavřenou rámcovou smlouvu o provádění směnečných obchodů a zároveň má tato běžná obchodní banka u centrální banky veden účet. Dále centrální banka může k nákupu přijímat finanční směnky cizí, které byly vystaveny bankami v případech, kdy je úvěr poskytován v korunách vývozcům, kteří vyvázejí tuzemské zboží do zahraničí, přičemž tento vývozce má pohledávku za zahraničním odběratelem. Tento proces je nazýván jako *eskont exportních směnek*.

K nákupu může centrální banka přijímat kromě finančních směnek cizích také obchodní směnky cizí, jež jsou eskontované bankami. V případě nákupu těchto směnek se hovoří o reeskontu obchodních směnek centrální bankou. Za obchodní směnky jsou považovány ty směnky, u nichž je důvodem k jejich vystavení dodávka zboží nebo vybraných služeb mezi tuzemským dodavatelem a zahraničním odběratelem⁵⁰.

Důležitou podmínkou je současně pravidlo, kdy centrální banka může k eskontu i následnému reeskontu přijímat jen ty směnky, které splňují veškeré náležitosti uvedené ve směnečném a šekovém zákoně. Musí být tedy v souladu s tímto zákonem, být sepsány v českém jazyce, být vystavené a splatné na území České republiky, a současně splňovat tyto předpoklady:

- a) jsou nepoškozené a lící strana je bez škrtání a oprav
- b) jsou originálem a prvním stejnopisem
- c) jsou splatné u některé obchodní banky na území České republiky
- d) obsahují doložku „bez protestu“
- e) nominální hodnota je na nich vypsána čísly a současně také slovy
- f) nejsou převedeny zmocňovacím indosamentem

2.2.4 Povinné minimální rezervy

Povinné minimální rezervy patřily k základním nástrojům centrální banky v oblasti měnové politiky, avšak v důsledku usnesení bankovní rady ze dne 7. září 2023 bylo rozhodnuto o ukončení úročení povinných minimálních rezerv běžných obchodních bank centrální bankou a tedy v současné době již povinné minimální rezervy nejsou řazeny k

49 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 60

50 Česká národní banka: Věstník, částka 25 [online]. [cit. 8.1.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/legislativa/.galleries/Vestnik-CNB/1994/v_1994_25.pdf

základním nástrojům centrální banky v oblasti měnové politiky⁵¹. Povinné sazby minimálních rezerv se zvyšují při restriktivní měnové politice a naopak snižují při expanzivní měnové politice⁵². Dříve povinné minimální rezervy sloužily nejen jako nástroj měnové politiky, ale i jako nástroj využívaný k regulaci likvidity obchodních bank⁵³.

2.2.5 Operace na volném trhu

Jedná se o ty operace, při nichž centrální banka nakupuje a prodává státní cenné papíry na volném peněžním trhu. Prodejem cenných papírů centrální bance si mohou běžné obchodní banky půjčovat u centrální banky peněžní prostředky a současně se s centrální bankou mohou dohodnout na zpětném odkupu těchto cenných papírů, takzvaný *repo obchod*, nebo se může jednat o obchod bez dalšího budoucího ujednání, tedy *promptní obchod*.

Operace na volném trhu jsou nejpoužívanějším nástrojem centrálních bank v současnosti. Základním nástrojem měnové politiky se postupně stávají od roku 1994. V minulých letech byly používány k regulaci měnové báze, avšak v posledních letech jsou tyto operace orientovány zejména na regulaci krátkodobé úrokové míry⁵⁴.

Operace na volném trhu mají své dopady. V případě, kdy centrální banka prodává státní cenné papíry, dochází k odčerpávání peněz z běžných obchodních bank, a tím současně také z ekonomiky a je možné pozorovat zpomalení oběhu peněz, což je považováno za protiinflační *restriktivní monetární politiku*. V opačném případě, kdy centrální banka státní cenné papíry naopak nakupuje, dochází k načerpání peněz do běžných obchodních bank, a tím současně také do ekonomiky a tedy dochází ke zrychlení celkového oběhu peněz, což je považováno za *expanzivní politiku*.

Operacemi na volném trhu tedy rozumíme nákupy a prodeje cenných papírů centrální bankou běžným obchodním bankám. Předmětem operací bývají především státní obligace, zejména krátkodobé. Operace na volném trhu patří k základním nástrojům centrální banky, jež se vyznačuje relativně vysokou účinností, ale přináší s sebou také vedlejší účinky.

Principem užití operací na volném trhu je ovlivňování úvěrové kapacity bank. Jedná se o nástroj, který přímo ovlivňuje zvyšování a snižování nabídky peněz. Operace na volném

51 Česká národní banka: ČNB zrušila úročení povinných minimálních rezerv [online]. [cit. 8.1.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/CNB-zrusila-uroceni-povinnych-minimalnich-rezerv/>

52 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 112

53 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 306

54 KVIZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 69

trhu má dopad především na změnu nabídky bezhotovostních peněžních prostředků, neboť běžné obchodní banky zpravidla uzavírají s centrální bankou tyto obchody bezhotovostně.

Aby operace na volném trhu vyvolaly správné účinky, je nutné sledovat konkrétní podmínky v daném hospodářství. Běžné obchodní banky nejsou povinny k těmto transakcím přistupovat a centrální banka je nucena se vůči nim chovat jako rovnocenný obchodní partner, tedy tržně. To se v praxi projevuje tak, že centrální banka sleduje mezicíl omezení úvěrové kapacity bank a musí nabídnout běžným obchodním bankám takové cenné papíry, které pro ně budou výhodné a budou upřednostňovat jejich nákup před použitím svých volných zdrojů na poskytnutí nových úvěrů. Centrální banka tedy musí přizpůsobovat výši úrokového výnosu, který plyne z držení daného cenného papíru, tržní úrokové míře z poskytovaných úvěrů. Tento nástroj centrální banky je jedním z nejpružnějších nástrojů, jež centrální banka využívá⁵⁵.

Operace na volném trhu nemusí vždy souviset pouze s ovlivňováním aktuální nabídky peněžních prostředků. Centrální banka může s pomocí tohoto nástroje sledovat cíl stabilizace nebo naopak změny kurzu státních cenných papírů. Pokud centrální banka nakoupí státní cenné papíry, dojde ke snížení jejich nabídky, což se projeví růstem jejich tržní ceny. V případě prodeje státních cenných papírů může centrální banka docílit poklesu kurzu státních cenných papírů.

Operace na volném trhu lze použít současně v případě krytí schodku státního rozpočtu. Stát pověřuje centrální banku organizací a prodejem emise státních dluhopisů, které byly vydány pro pokrytí schodku státního rozpočtu. V tomto případě dochází k úzkému propojení oblastí fiskální a měnové politiky. Pokud je nutné použít operace na volném trhu k takovéto situaci, která je vynucena fiskální potřebou, je zapotřebí užití příslušných nástrojů měnové politiky, které je budou neutralizovat. Pokud by nedošlo k užití nástrojů měnové politiky k neutralizaci fiskální potřeby, mohlo by hrozit, že se fiskální excesy negativně promítnou i do měnové oblasti⁵⁶.

2.2.6 Konverze a swapy

Jedná se o nástroj, který centrální banka využívá k operacím se zahraničními měnami v případě fungujícího devizového trhu, volné směnitelnosti domácí měny a vysoké úrovně ekonomiky. Pokud chce centrální banka zvýšit objem peněz v domácí ekonomice, využije

55 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 108

56 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 70

nákupu devizových prostředků a naopak pokud usiluje o snížení objemu peněžních prostředků v oběhu, devizové položky prodá⁵⁷.

Pod pojmem konverze se rozumí jednorázový nákup, či prodej deviz. Tedy jedná se o převod jedné směnitelné měny v jinou směnitelnou měnu. Vedle toho se užívá pojem swap, což je jakási kombinace termínového obchodu a konverze. Termínovaný obchod znamená, že centrální banka nakoupí nebo prodá určité devizy se závazkem, že v určitém, předem dohodnutém termínu, je opět koupí nebo prodá zpět za předem dohodnutou cenu. Swap se od konverze liší zejména tím, že konverze se používá jako jednorázový nástroj, kdežto swap se užívá se zpětnou účinností a po uplynutí smluvní doby se peněžní prostředky vrátí zpět na původní hodnotu⁵⁸.

Jak již bylo výše řečeno, měnový swap se užívá jako úložka jedné měny, či výpůjčka měny cizí ve směnném kurzu stanovené protihodnoty. Swap se běžně užívá k překonání přechodného nedostatku likvidity v domácí, či zahraniční měně za situace, kdy naopak zahraniční, či domácí měna naopak je v přebytku. Swap se užívá jako mimoburzovní kontrakt, který v různých okamžicích v budoucnu vypořádává podkladová aktiva, jako jsou měny, komodity nebo akcie. Jedná se o nejrozšířenější deriváty finančního světa. Swapy existují v mnoha druzích, kdy nejznámějšími z nich jsou swapy úrokové, akciové, kreditní, devizové a měnové. V případech, kdy je zapotřebí zajistit kurzové riziko zahraničního obchodu, je využíván zejména, již zmíněný, měnový swap. Swapový obchod je tedy závazek banky nebo jiného subjektu, že od klienta koupí nebo mu prodá, dohodnuté množství peněžních prostředků v jedné měně za předem dohodnutou částku v jiné měně a to k předem pevně stanovenému termínu za sjednaný kurz a současně se jedná o závazek banky, že klientovi zpětně prodá nebo od něj koupí naprosto stejné množství peněžních prostředků v první měně za dohodnuté množství peněžních prostředků v měně druhé také k pevně stanovenému pozdějšímu termínu za forwardový kurz. Devizový swap se skládá ze dvou částí, které působí protichůdně, tedy je to koupě a prodej té samé částky v té samé devizi, kdy jedna operace je termínovaná a druhá promptní⁵⁹.

Forwardový kurz se od spotového kurzu liší zejména tím, že rozdíl forwardového kurzu a spotového kurzu závisí na rozdílu úrokových sazeb příslušných měn. V rámci kontraktu ta strana, která drží lépe úročenou měnu, kompenzuje svému obchodnímu

57 REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1. strana 304

58 KVIZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 72

59 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 117

partnerovi úrokový diferenciál, který je vyjádřený rozdílem spotového a forwardového kurzu⁶⁰.

Využití swapového nástroje v praxi si lze vysvětlit na příkladu, kdy z pohledu dovozce nebo vývozce je možno na měnový swap nahlížet jako na jakousi úložku jedné měny, například Eura, a výpůjčky měny druhé, například koruny, ve stanovené protihodnotě stanovené směnným kurzem. Jelikož se swap využívá k překonání likvidity přechodného nedostatku jedné měny při současném přebytku měny druhé, jak již bylo výše opakovaně řečeno, se v praxi může jednat například o situaci, kdy klient v den splatnosti termínové operace nemá k dispozici inkaso od zahraničního odběratele a v důsledku toho nemá momentálně k dispozici prostředky na plánovanou úhradu do zahraničí.

Dalším příkladem z praxe je situace, kdy určitá výrobní společnost importuje suroviny ze zahraničí a současně své výrobky prodává jak na domácím trhu na území České republiky, tak na zahraničním trhu. To tedy znamená, že za suroviny obchodní společnost platí v zahraniční měně. Je běžné, že se tato společnost dostane do situace, kdy musí zaplatit ku příkladu 250.000,- EUR za dodávané suroviny a současně v určitém časovém termínu by měla obdržet platbu 250.000,- EUR za vyvezené výrobky. Společnost disponuje dostatkem peněžních prostředků v domácí měně, tedy v českých korunách a hodlá uhradit fakturu za suroviny včas, přičemž ale nechce vstupovat do kurzového rizika, které by bylo způsobeno konverzí měny. Řešení takové situace představuje právě měnový swap.

Měnový swap je standardní nástroj k zajištění kurzových rizik a je tedy součástí produktového portfolia každé větší banky v České republice. Minimální objem transakce pro měnový swap se u jednotlivých bank liší. Ale i tak lze říci, že je stále nižší, než jak je tomu například u forwardů nebo opcí. Minimální objem transakcí se udává u různých bank v různých měnách, ale platí i pro ekvivalent dané částky v jiné měně⁶¹.

Využívání swapů a konverzí pro naplňování cílů měnové politiky je v praxi značně limitováno, neboť prodeje a následné nákupy devizových prostředků centrální bankou se odrážejí na změnách směnných kurzů. V praxi to znamená, že pokud by centrální banka využívala k naplnění cílů měnové politiky pouze jen konverze a swapy, destabilizovala by směnný kurz a devizové trhy, což by v konečné podobě mělo za následek narušení rovnováhy celé ekonomiky státu. Z tohoto důvodu naleznou swapy a konverze své uplatnění převážně

60 FINANCE.cz: Měnový swap - nástroj k zajištění kurzového rizika [online]. [cit.25.1.2024] Dostupné z: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/174408-menovy-swap-nastroj-k-zajisteni-kurzoveho-rizika/>

61 FINANCE.cz: Měnový swap - nástroj k zajištění kurzového rizika [online]. [cit.25.1.2024] Dostupné z: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/174408-menovy-swap-nastroj-k-zajisteni-kurzoveho-rizika/>

jen v rámci devizové a kurzové politiky nebo jako součást vnitřní měnové politiky v kombinaci s nástroji jinými, kterým budou sloužit jako jakýsi doplněk⁶².

2.2.7 Repo operace

Česká národní banka nastavuje základní úrokové sazby, což se skrze změnu tržních úrokových sazeb promítá do ekonomiky a současně to ovlivňuje inflaci. Centrální banka poskytuje korunovou likviditu na základě mandátu pečovat o cenovou a finanční stabilitu⁶³. Výše úrokových sazeb závisí na poptávce a nabídce, tedy pokud poptávka je větší než nabídka, cena peněz, tedy úrokové sazby, roste a naopak. Centrální banka není ale schopna určovat cenu peněz zcela dle svých představ, ale má možnost úrokové sazby svým představám alespoň přiblížit.

Představa centrální banky o výši úrokové sazby je představována takzvanou limitní úrokovou sazbou pro dvoutýdenní repo operace, zkráceně se lze setkat s výrazy jako repo sazba, či 2T repo. Jak nastavená bude tato sazba, je určeno v hlasování bankovní rady při jejich zasedáních. Dle názvu je možné si dovodit, že se jedná o limit, ke kterému by se měly ostatní úrokové sazby přibližovat a současně se jedná o sazby na repo operace se splatností dvou týdnů. Repo operace jsou součástí nástrojů centrální banky, kterým centrální banka dodává, nebo naopak stahuje korunovou likviditu od komerčních bank. V této souvislosti se rozlišuje repo operace dodávací a stahovací. Výše repo sazby ovlivňuje výši tržních úrokových sazeb, za kterých jsou ochotny komerční banky půjčovat si peníze mezi sebou na mezibankovním trhu.

Výraz „repo“ je zkratkou pro anglické spojení slov „Repurchase agreement“, který lze do češtiny překládat jako „dohoda o zpětném nákupu“. Pokud centrální banka prodá cenné papíry bankám s jejich pozdějším odkupem za vyšší cenu, hovoří se o stahovací repo operaci. Pro protistranu z této situace vyplývá výnos, který odpovídá výši repo sazby. Z tohoto lze dovodit, že repo sazba je úvěr zajištěný cenným papírem, kdy repo sazba je představována úrokem, který centrální banka platí ostatním komerčním bankám za tento úvěr. Pokud ale centrální banka dá komerčním bankám možnost zapůjčit si za zástavu cenných papírů chybějící likviditu, hovoří se o repo sazbě dodávací. Tato možnost ale není českými bankami příliš využívána. Je tomu z důvodu, že v české ekonomice je z historických důvodů spíše

62 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 74

63 Česká národní banka: Otázky a odpovědi k dodávacím repo operacím [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Otazky-a-odpovedi-k-dodavacim-repo-operacim/>

přebytek likvidity, kterou se centrální banka snaží stahovat z trhu pomocí právě již zmíněných repo operací. Stahované likvidity se objemově pohybují v řádech miliard korun, ale je možno sledovat, že v určitých částech roku, typicky je tomu v období Vánoc, je objem stahovaných likvidit výrazně nižší, než během roku, neboť v důsledku vánočních nákupů roste poptávka po hotovostních peněžních prostředcích.

Centrální banka repo operace provádí pomocí takzvaných *tendrů*. Aby centrální banka dosáhla pokud možno co nejmenších nákladů na stažení volné likvidity, připravuje repo tendry zpravidla v podobě takzvané *americké aukce*. Americká aukce probíhá tak, že centrální banka nabídne komerčním bankám možnost uložit si u ní určitý objem své volné likvidity, která odpovídá potřebám bankovního sektoru. Tato možnost znamená pro komerční banky výnos, jež bude odpovídat nejvýše limitní úrokové sazbě pro dvoutýdenní repo operace. Následně komerční banky centrální bance pošlou své nabídky, které obsahují prostředky, které by komerční banky u centrální banky chtěly složit, a úrokovou sazbu, za jakou jsou komerční banky ochotny tyto prostředky zde uložit. Tyto nabídky jsou následně uspokojovány postupně. Začíná se nabídkami s nejnižší sazbou až do naplnění předem vyhlášeného objemu repo tendru. Sazbu si komerční banky neurčují podle sebe, ale musí se pohybovat pod a nebo přesně na úrovni limitní sazby, ale nemohou být nikdy nad ní. Po skončení americké aukce jsou výsledky zveřejněny na webových stránkách České národní banky. Centrální banka při repo operacích přijímá i poskytuje jako zástavu pouze vybrané cenné papíry v české měně, jejíž součástí jsou především pokladní poukázky České národní banky, státní dluhopisy a státní pokladní poukázky.

Repo operacemi centrální banka může dále upravovat i další měnověpolitické sazby, tedy lombardní a diskontní sazbu. Komerční banky si mohou za lombardní sazbu, jež je zpravidla vždy o jeden procentní bod vyšší než repo sazba, u centrální banky půjčit na jeden den likviditu za poskytnutou zástavu. Za diskontní sazbu si naopak komerční banky mohou u centrální banky likviditu na jeden den uložit. Diskontní sazba je oproti lombardní sazbě zpravidla o jeden procentní bod pod repo sazbou⁶⁴.

2.2.7 Intervence směnného kurzu

Centrální banka může kurz intervenovat a následně tyto intervence mohou být povinné nebo fakultativní, což závisí na zvoleném kurzovém systému daného státu. Jestliže bude centrální bance ponechána volnost v devizových intervencích, může se tento nástroj použít

64 Česká národní banka: Operace ČNB na volném trhu [online]. [cit.25.1.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/11-operace-cnb-na-volnem-trhu/>

také pro dosažení ostatních cílů měnové politiky. Devizové intervence společně s kurzovým systémem velice značně ovlivňují pohyb zahraničního kapitálu, jež se následně promítá i do domácí peněžní zásoby. Na způsobu, jakým centrální banka intervenci provede, záleží, jak silně se kurzová intervence do změny nabídky peněžních prostředků promítne.

V případě přímé intervence se hovoří o nákupu a prodeji domácí měny za devizy. Naopak nepřímá intervence se provádí přes nákupy a prodeje zlata, administrativními opatřeními, změnou úrokových sazeb a podobně. To, zda bude intervence úspěšná, závisí na jejich utajení, neboť neočekávané intervence bývají zpravidla mnohdy více úspěšnější, než intervence, které centrální banka předem ohlásí a nebo intervence, jež jsou předem očekávané. Devizové intervence nejsou vždy prováděny výhradně centrálními bankami, neboť by zamýšlená intervence nemusela být utajená, překvapením. Z tohoto důvodu centrální banky pověřují provedením intervenčního zásahu jakési „nastrčené“ agenty⁶⁵.

2.3 Přímé nástroje centrální banky

Přímé, direktivní nástroje, jsou ve vyspělých ekonomických systémech využívány velmi zřídka a jejich použití svědčí o selhání nástrojů nepřímých⁶⁶. Mezi přímé nástroje, jež centrální banka využívá k naplňování cílů měnové politiky, se řadí pravidla likvidity, povinné vklady, úvěrové kontingenty a doporučení výzvy dohody. Tyto nástroje je možno označit jako nestandardní, neboť jejich použití se vztahuje k překonání dočasné nerovnováhy v hospodářství a nebo je to spojováno s konsolidací bankovního sektoru. Přímé nástroje centrální banky lze označit za selektivní zásahy, které jsou adresné a administrativní povahy. Tyto nástroje nemají přímou souvislost s finančním trhem a při jejich využívání vychází centrální banka ze svého postavení v bankovním sektoru a tedy zde nevystupuje jako jakýsi tržní partner komerčních bank, ale vystupuje zde jako jejich supervisor.

2.3.1 Pravidla likvidity

Pod pojmem likvidita se rozumí schopnost dostat svým závazkům. Využívají se hlavně za účelem zabezpečení žádoucí úrovně likvidity bank. Komerční banky z povahy své činnosti mají zájem na tom, přijímat co nejlikvidnější, tedy nejlevnější, pasiva a na druhé straně poskytovat klientům málo likvidní, tedy drahá, aktiva. Banka dosahuje tím většího zisku, čím

65 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 73

66 Finance.cz: Monetární politika [online]. [cit.14.2.2024] Dostupné z: <https://www.finance.cz/makrodata-eu/menove-ukazatele/monetarni-politika/>

je rozdíl mezi těmito dvěma likviditami větší. Zároveň ale komerční bance hrozí riziko nelikvidity, čemuž se komerční banky vyhýbají zejména tím, že centrální banka nastavuje pravidla likvidity, jimiž je schopna nastavit závazný poměr mezi pasivy a aktivy komerčních bank a jejich závaznou strukturu. Z uvedeného vyplývá, že nastavená pravidla likvidity mají zabraňovat těmto rizikům, tedy posilují bezpečnost a důvěryhodnost bankovního sektoru a současně zastávají funkci centrální banky, jakožto vrcholného subjektu bankovní regulace a dohledu.

Pravidla likvidity slouží k omezování aktivních operací komerčních bank a to způsobem, kdy jsou jednotlivé složky aktiv vázány na určité složky pasiv⁶⁷. Pravidla likvidity jsou nastavena trojím způsobem. První z nich se týká strany pasiv, kde vystupují jako minimální podíl, či rozdíl běžných a termínovaných vkladů. Druhý způsob se týká strany aktiv, kdy se jedná o minimální podíl hotovosti na celkových aktivech. Poslední, třetí, způsob se váže k vazbě mezi pasivy a aktivy, kde vystupuje jako maximální podíl úvěrů, které jsou splatné déle než za 12 měsíců na běžných vkladech.

Pouze pokud jsou pravidla likvidity uplatněna centrální bankou selektivně, lze je považovat za přímý nástroj měnové politiky, jež slouží ke sledování konkrétního měnového cíle. Pravidla likvidity mají vliv na změnu nabídky peněz, avšak tento vliv je pouze krátkodobý a projevuje se pouze bezprostředně po změně těchto pravidel. Největší účinek má změna závazného poměru mezi vklady a úvěry⁶⁸.

Centrální banka nastavuje pravidla likvidity pro devizovou a korunovou likviditu. Devizová likvidita je závazkem pro komerční banky dodržovat podíl devizových aktiv na devizových pasivech. Korunová likvidita je pak představována podílem střednědobých úvěrů, kapitálových investic na krátkodobých a dlouhodobých pasivech a dlouhodobých úvěrů. V České republice vystupují pravidla likvidity jako stabilizující faktor bankovního sektoru, jež se zaslouhuje o posílení bezpečnosti a stability.

2.3.2 Povinné vklady

Tento nástroj měnové politiky spočívá v oprávnění centrální banky stanovit povinnost některým subjektům, aby si otevřely běžné účty, prováděly platební styk a nebo ukládaly depozita pouze prostřednictvím centrální banky s vyloučením běžných komerčních bank.

67 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 121

68 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 75

Obvykle se jedná o orgány státní správy a státní moci, státní úřady a instituce a orgány místní samosprávy územních samosprávných celků. U centrální banky jsou poté vklady těchto institucí vyloučeny z multiplikačního procesu depozit a to má následně vliv na vývoj peněžní zásoby.

Největší význam mají povinné vklady jako přímý nástroj měnové politiky zejména při změně jejich pravidel. Pokud dojde k zavedení této povinnosti na další instituce dodatečně, zapůsobí to na snížení zásoby peněžních prostředků a pokud naopak dojde k vyjmutí některých institucí z této povinnosti, zapůsobí to expanzivně. Velikost tohoto vlivu se odvíjí od podílu vkladů těchto institucí na celkových finančních aktivech⁶⁹.

2.3.3 Úvěrové kontingenty

Úvěrové kontingenty předepisují maximální možný objem úvěrů, které může obchodní banka čerpat od centrální banky. Úvěrové kontingenty lze stanovovat dvěma způsoby, kdy prvním z nich je *absolutní úvěrový kontingent* a druhým z nich je *relativní úvěrový kontingent*. Jedná se o velice striktní nástroj používaný centrální bankou⁷⁰.

Absolutní úvěrový kontingent nastavuje komerčním bankám maximální výši úvěru, který může daná banka poskytnout. Jedná se o netržní nástroj, který, při jeho použití, odpovídá spíše politice monobanky. Tato monobanka přerozděluje úvěry přes své „pobočky“, tedy vazalské komerční banky. Absolutní kontingent je velice tvrdý nástroj přímé měnové politiky, což znamená, že se využívá pouze výjimečně a spíše než měnové cíle, sleduje jeho použití stabilizaci bankovního sektoru, či záchranu upadající banky. Velice běžné se stává, že centrální banka nastaví komerčním bankám povinnost oznamovat centrální bance, když poskytne velice vysoký úvěr a má povinnost to s centrální bankou konzultovat nebo je zde povinnost souhlasu na poskytování takových úvěrů.

Relativní úvěrový kontingent je představován maximální výši úvěru, který je komerční bance umožňován čerpat od centrální banky. Takto lze limitovat lombardní úvěr, reeskontní úvěr či výši záchranného úvěru a podobně. Tento nástroj lze použít ke zpomalení růstu peněžní zásoby a k oslabení závislosti komerčních bank na poskytovaných zdrojích od centrální banky, jelikož je součástí emisní funkce centrální banky. V porovnání s absolutním úvěrovým kontingentem se jedná o nástroj, který je několikanásobně slabší a jeho užití v oblasti tržní ekonomiky je komfortnější.

69 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 77

70 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 120

Vedle absolutního a relativního úvěrového kontingentu lze uplatnit dále jako netržní a neobvykle silný nástroj na dosažení zamýšlené úrovně úrokových sazeb *úrokové stropy*. Spočívá v situaci, kdy centrální banka zaváže komerční banky stanovováním úrokové sazby svých produktů v určitých mezích. Jedná se o jeden z nejtvrdějších přímých nástrojů⁷¹.

2.3.4 Doporučení, výzvy a hodnoty

Tento nástroj patří v rámci přímých nástrojů měnové politiky k jednomu z nejrozšířenějších, vysoce účinných a běžně používaných, který směřuje od centrální banky ke komerčním bankám. I když jejich splnění není přímo vynutitelné, nedovolí si komerční banka ho otevřeně nerespektovat vůči centrální bance. Tento nástroj je také označován jako takzvaný „morální nátlak“⁷².

Doporučení je veřejně deklarovaná vůle či záměr centrální banky v jednotlivých oblastech, jež může předcházet realizaci určitého opatření. Naproti tomu *výzva* je konkrétnější a více adresná od doporučení. Komerční bance, jež se nepodřídí výzvě centrální banky, hrozí, že bude sankcionována či donucena vůlí centrální banky ji splnit. *Dohoda* je svou povahou zcela konkrétní smlouva. Lze ji uzavírat písemně a může být i právně závazná. Tato smlouva bývá uzavírána i mezi běžnými komerčními bankami.

Společnou vlastností těchto nástrojů je jejich krátkodobé působení, avšak o to více jsou využívány. Doporučení a výzva může mít také povahu nepřímého nástroje měnové politiky, avšak jen v případě, že jsou neadresné a týkají se celého bankovního sektoru plošně⁷³.

71 Ceed.cz: Přímé nástroje centrální banky [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: http://www.ceed.cz/makroekonomie/25_prime_nastroje_CNB.htm

72 LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5. strana 120

73 KVIKZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 79

3 Historický vývoj České národní banky

3.1 Vývoj centrálního bankovníctví v habsburské monarchii

3.1.1 Ústavní zakotvení do rakousko-uherského vyrovnání

Mincovní právo bylo výhradní právo panovníka razit mince a bylo výrazem jeho suverénní moci⁷⁴. Toto právo bývá označováno jako takzvaný *mincovní regál*. Skrze toto právo mohl panovník nejen rozhodovat o celkové podobě mincí, tedy jejich podobě, kvalitě a názvu, ale mohl také rozhodovat o měně a mít z nich výnos, což je označováno jako *ražebné*⁷⁵. Panovník mohl dále provádět kontroly nad jejich jakostí, zakazovat vývoz mincí a současně mohl regulovat nebo zcela zakazovat dovoz mincí ze zahraničí. Výsostné právo panovníka se odráželo jak v mincovním regálu, tak v regálu horním, neboť zde se vycházelo z pravidla, že panovníkovi patří veškeré nerostné bohatství, včetně drahých kovů. V českých zemích do poloviny 19. století hrálo hlavní roli stříbro. Prvními českými penězi byly denáry ražené za vlády knížete Boleslava I. v 60. letech desátého století⁷⁶.

Panovníkův mincovní regál byl spravován *mincmistrem*, kterého do jeho úřadu jmenoval panovník. Mincmistr měl oprávnění dohlížet nejen na mincovní regál, ale i na horní regál, tedy jeho práva a využívání. Pro tyto účely zastával i soudní funkci. Mincovní regál nesloužil jen pro potřeby panovníka, panovník ho mohl pronajímat soukromým osobám. Tyto osoby dostaly časově omezené privilegium razit mince jménem panovníka. Bohužel ne vždy byla daná osoba poctivá a panovník dostatečně svědomitý a docházelo k častému znehodnocování mincí. Pronajímání mincovního regálu nebylo jen projevem dobré vůle panovníka, ale sloužilo primárně k řešení nedostatku finančních prostředků. Tento nedostatek panovníci dále řešili i přímými půjčkami, zejména od dvorských Židů, kteří na vídeňském dvoře začali být později označováni titulem Hoffaktor. Dvorský Žid byl oficiální titul, který uděloval panovník a daná osoba měla následně oprávnění v mincovní oblasti a dalších souvisejících oblastech, ale současně s tím dané osobě vznikaly i daňové povinnosti.

Na počátek horního regálu nejsou zcela jednoznačné názory. Jedním z možných názorů na vznik horního regálu je historická událost, ve které roku 1158 Friedrich Barbarossa

74 Numismatika Šůcha: Mincovní právo [online]. [cit.16.2.2024] Dostupné z: <http://www.vykupminci.cz/numismatika/mincovni-pravo.html>

75 BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-19-2.

76 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. strana 9

udělil královskou korunu českému panovníkovi Vladislavu II. a současně s tím mu byla přiznána všechna královská práva. Aplikace těchto práv ale byla plně využívána až za Přemysla Otakara II.. Psaná podoba zakotvující toto právo byla sepsána až Václavem II., v jeho královském výnosu o horním právu z let 1300-1305 „Ius regale montanorum“, v němž je současně zakotveno i výlučné právo panovníka těžit horu, razit mince a zakládat mincovny. Václav II. se zasloužil i o centralizaci českého mincovnictví, jelikož ražbu stříbrného pražského groše přenesl do Kutné Hory a ostatní mincovny byly zrušeny⁷⁷.

Dalším právním pramenem zakotvujícím mincovní a horní regal, byl dokument Zlatá bula z roku 1356, kterou vydal Karel IV. z titulu římského císaře. V tomto dokumentu bylo stanoveno dědičné právo horního a mincovního regálu pro všechny nástupce Karla IV.. Veškeré mincovní řády a patenty, edikty a regulující nařízení je možno nalézt v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627 – 1628, jehož prostřednictvím byly odňaty měnové pravomoci zemským sněmům a omezena daňová, neboli berní, oprávnění. Toto bylo projevem přechodu k absolutistickému způsobu vlády, kdy veškeré měnové otázky spadaly výhradně pod panovníkovu ruku. Situaci lze dobře sledovat v Pragmatické sankci z roku 1713 a ve správní reformě Marie Terezie z let 1746 – 1749, která byla jakýmsi dokončením habsburské centralizace monarchie. Následně byla založena Privilegovaná rakouská banka v roce 1816, která byla zakotvena patenty následníka Marie Terezie, Františka I.. Vážným zásahem do měnové politiky bylo zavedení papírových peněz, takzvaných *bankocetlí* v roce 1762⁷⁸.

Centrální banky v 19. století prošly dvojím vývojovým procesem. Prvním vývojem byl posun od menšího či většího počtu bank, které byly oprávněny vydávat platidla v jednom státě a druhým pak posun k jediné centrální bance, která měla formu státní cedulové banky a později poté formu cedulové banky akciové.

Od 18. století procházela habsburská monarchie krizí zapříčiněnou vysokým státním dluhem, jež plynul z nerealistické ambiciozní válečné politiky a nízké daňové výnosnosti. V červnu roku 1703 byl proveden první pokus o založení státní žirové banky, jež měla emitovat papírové poukázky s nuceným oběhem na úhradu státních závazků. Tato banka však během krátké doby zanikla a její poukázky a agenda přešly do další banky, kterou byla Vídeňská městská banka založená 24. prosince 1705. Vídeňská městská banka na základě dohody mezi vídeňskou obcí a habsburským dvorem měla spravovat státní dluh. Z počátku tato banka byla výhradně soukromou nezávislou institucí, v jejímž čele stáli vážení vídeňští měšťané, avšak

77 BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-19-2.

78 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. strana 16

postupně se dostávala pod přímý vliv státu, což vyvrcholilo v roce 1762 vydáním bankocetlí, jejichž název byl odvozen z německého „banco zettel“, tedy státních dluhopisů, jimiž bylo umožněno platit až 50% závazků vůči státu. Roku 1785 byly bankocetle staženy a došlo k jejich nahrazení novými, které ke konci 18. století přestaly být směnitelné za plnohodnotné peníze. V dubnu 1797 bylo vydáno nařízení, jímž bylo nařízen nucený kurz bankocetlí a nucené přijímání v soukromoprávní sféře. Vlivem enormního růstu válečných výdajů byl řešen zvyšováním počtu bankocetlí v oběhu, což vyústilo až ve státní bankrot roku 1811.

Roku 1811 byl současně vydán císařský patent, který měl být východiskem z tohoto zoufalého stavu, patent o nápravě peněžních poměrů, vyhlášený 15. března 1811. Tento patent zapříčinil devalvaci bankocetlí na pětinu jejich hodnoty a bylo vydáno nařízení o jejich výměně za nové státopvky bez kovového krytí, takzvané šajny.

3.1.1.1 Privilegovaná rakouská národní banka

V letech 1763 – 1824 se začala postupně prosazovat koncepce hraběte Johanna P. Stadiona, který zastával nově zřízenou funkci ministra financí a prezidenta všeobecné dvorské komory. Společně se svými spolupracovníky zastával názor, že pouze soukromá, tedy od státu oddělená, banka může mít plnou důvěru obyvatel a k ozdravení měny dojde jen pokud tato banka bude vydávat bankovky s dostatečným kovovým krytím. Stát v tomto případě nebude mít právo ovlivňovat kurzy bankovek v důsledku svých vlastnických a řídicích tendencí a bankovky budou vydávány výhradně dle aktuálních potřeb obchodního trhu.

Poprvé v historii českých zemí se objevuje na scéně koncepce fungování banky, jakožto soukromé akciové společnosti, která má jako jediná ve státě oprávnění k vydávání bankovek. Stav rakouských státních financí byl natolik špatný, že po jeho zhroucení na počátku 19. století zde byl otevřen prostor pro rozšiřování názorů o potřebě zřízení soukromé cedulové banky, jež by byla zcela oddělena od státní pokladny a státních finančních prostředků.

Až v únoru 1816 císař František I. schválil Stadionův koncept a 1. června 1816 došlo k vydání císařského patentu, *o uspořádání finančních poměrů*, kterým došlo k založení cedulové banky a úpravě rakouských měnových poměrů a emisí peněžních prostředků na území státu. Tato banka byla soukromým akciovým ústavem zřízeným pod ochranou státu⁷⁹. Císařský patent byl rozdělen do uvozujícího ustanovení a čtyř příloh, z nichž každá byla vydána ve formě patentu.

79 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 17

První příloha byla nazvána Finanční patent a ve 12 paragrafech obsahovala nařizující opatření k „zavedení pořádku“ v měnové soustavě státu⁸⁰. Prvním guvernérem Privilegované rakouské národní banky byl zvolen hrabě Adam Nemes. Po něm se funkce řádného guvernéra stal v roce 1817 Josef Karel Maria hrabě Dietrichstein, který pocházel z mikulovské rodové větve a byl významným národohospodářem a moravským guvernérem. Základ peněžní soustavy tvořila opět stříbrná mince. Banka nakonec dosažení svého cíle nedosáhla, neboť stát bance neposkytl podmínky. Z tohoto důvodu neměla banka dostatek rezerv ve stříbrných mincích a zejména stát se začínal opět zadlužovat vlivem válečných operací v Neapoli. Vedle toho stávající papírová bankovka, takzvaná bankocetle, jež měla nucený oběh, byla z oběhu stažena a nahrazena novými bankovkami, poukázkami, které byly směnitelné za konvenční mince a již nebyl nařízen nucený oběh. Bankovky byly následně zajištěny určitou zásobou kovu a jejich emise představovala základ pro eskont obchodních směnek. Díky tomuto procesu bylo naplněno poslání banky, jakožto nástroje sloužícímu k ozdravení měny. Banka měla sama provést nenásilné stažení nefungující vídeňské měny a její následná výměna za měnu bankovní, jež bude založena na stříbře, tedy stříbrných mincích konvenční měny. Aby došlo také k uklidnění veřejnosti, která byla nepříznivou situací před založením Privilegované rakouské banky značně frustrována a znepokojena, obsahoval tento patent současně i slib císaře, že státovky, již nebudou dále dávány do oběhu.

Druhá příloha nesla název *Zřízení privilegované Národní banky*, ale běžně se jí říkalo takzvaný *Bankovní patent*. Tato příloha upravovala v 50 paragrafech založení, postavení a činnost Rakouské národní banky. Současně se vznikem Rakouské národní banky došlo k uzákonění bankovek jako zákonného platidla a byl uzákoněn jejich oběh.

Třetí příloha v návaznosti na druhou v 7 paragrafech upravovala podmínky, za nichž se bude konvenční měna užívat a také určovala, které z daní a poplatků budou placeny mincemi a bankovkami. Třetí příloha nesla název *Ustanovení podmínek konvenční měny*.

Čtvrtá část poté jen upravovala ve 4 paragrafech podmínky výměny současných, nevyhovujících, platidel a minci za konvenční peněžní prostředky.

Významný vliv na založení a později i na fungování Rakouské národní banky mělo takzvané *vídeňské grémium velkoobchodníků*, do kterého se řadili všichni významní bankéři, kteří měli své působení ve vídeňském obchodním prostoru. Jednalo se zejména o domy Rothschildů, Steinera, bankovní podnik Arnstein a Eskeles a další, které poskytovaly, již za napoleonských válek, habsburské monarchii měnové a úvěrové služby. Tito významní aktéři

80 100+1: Na cestě k modernímu hospodářství: Vznik první centrální banky [online]. [cit.9.2.2024] Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/na-cestě-k-modernímu-hospodářství-vznik-první-centralní-banky>

později stáli u podpisu akcií Rakouské národní banky a následně i u dalších obchodů banky se státem při nákupu státních půjček⁸¹.

Konec 40. let přinesl zhoršení politické situace, což bylo představováno prudkými protivládními demonstracemi a národním revolučním hnutím⁸². Od 40. let 19. století se Rakouská národní banka ocitla i pod dlouhodobou kritikou od různých skupin českého národního hnutí a podnikatelských vrstev. Tato kritika byla oprávněná, neboť i přes snahy českých velkoobchodníků a továrníků neměla Rakouská národní banka na území českých zemí svou pobočku. V roce 1835 velkoobchodníci a továrníci zaslali odůvodněnou žádost nejvyššímu purkrabímu hraběti Chotkovi, který zastupoval funkci nejvyššího orgánu v Čechách, ve které žádali o založení již zmíněné pobočky v Praze. Tento návrh se však své realizace nedočkal a proto zaslali druhý návrh, jež spočíval v oprávnění České spořitelny eskontovat obchodní směnky, což by zapříčinilo zlepšení financování obchodu a současně by se podpořila výroba. Bohužel ani tento návrh se své realizace nedočkal. Po těchto neúspěších následovaly další pokusy, avšak ani jeden nebyl úspěšný.

Otevření pobočky Rakouské národní banky bylo zrealizováno až v roce 1841 v Praze a až v roce 1853 došlo k jejímu otevření v Brně a o rok později se dočkala i Olomouc a Opava. Ředitelé poboček byli do funkce jmenováni bankovním Ředitelstvím, které současně jmenovalo další členy censurní komise, jejímž úkolem bylo kontrolovat kvalitu eskontních směnek. Otevření poboček bylo umožněno nejen stanovami paragrafu 47 zákona z roku 1841, ale i zavedením nového rakouského směnečného práva v roce 1850.

3.1.2 Vývoj centrálního bankovníctví po rakousko-uherském vyrovnání do konce první světové války

Od roku 1865 probíhaly diskuze na téma rakousko-uherského vyrovnání a vyřešení politických otázek. V roce 1887 byly sice uzavřeny různé dohody mezi rakouským a uherským ministrem financí, které se týkaly duální finanční správy, avšak dohody týkající se Rakouské národní banky byly poněkud zmatečné, neboť každá ze stran si její stanov vykládala po svém. První velký problém představoval 80 milionový státní dluh vůči Rakouské národní bance, který Uhry odmítaly uznat a splácet. Dalším problémem byl požadavek Uher na reorganizaci fungování a organizaci Národní banky, neboť tu stávající považovaly za

81 BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-19-2. strana 20

82 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. strana 18

dočasnou a chtěly její podřízení uherskému zákonodárství a ministerstvu financí a také dostatečné poskytování různých úvěrů na podporu uherského průmyslu.

Kompromisem mezi oběma stranami bylo jednání v roce 1878, na kterém se ujednalo prodloužení bankovní výsady a současně bylo uznáno právo založit centrální banku jak pro rakouskou stranu, tak pro stranu uherskou.

Legislativní základ Rakousko-Uherské banky vycházel z úpravy Rakouské národní banky. Byly provedeny nepatrné úpravy a doplnění, které svým pojetím byly chápány jako moderní instituty a které se téměř v neměnné podobě užívají i v současnosti. Základem měnové politiky bylo i nadále oprávnění provádět bankovní operace prostřednictvím provázanosti na personální úrovni a rozhodováním, odpovědností a odborné kontroly.

Rakousko-Uherská banka měla sídlo ve Vídni, s hlavními pobočkami v Budapešti a Vídni. Byla zachována i zásada o fungování centrální banky jakožto soukromého podnikatelského subjektu s přesně vymezeným okruhem činností⁸³.

3.2 Centrální bankovníctví v období první republiky

Moderní bankovníctví bylo nedílně spjato s ekonomikou Československa v letech 1918 – 1938. V meziválečném období zastávaly banky funkci distributora kapitálu v hospodářském životě nové republiky. Když byla v březnu roku 1919 provedena odluha československé měny od té rakousko-uherské, byla definitivně ukončena činnost Rakousko-uherské banky na území Československa. I přes skutečnost, že tato odluha byla provedena jednostranným konáním ze strany československé, proti němuž dřívější centrální banka ostře protestovala, musely být další kroky vedoucí k likvidaci původní centrální banky rakousko-uherského období provedeny ve vzájemné kooperaci⁸⁴.

Největší vliv na vývoj nově vzniklé republiky měly zejména akciové banky v daleko větší míře, než jak tomu bylo v období habsburské monarchie. Komerční banky přebíraly úlohu řídicího centra výroby a zahraniční kapitálové expanze. Zakladatelská horečka společně se státem legalizovanou nostrifikací v první fázi vyústila v přenesení sídel bývalých poboček vídeňských a budapeštských bank na území nově vzniklého státu. Ve druhé fázi bylo možno pozorovat na území Československa zvýšení počtu bank z původních 23 na 38.

83 BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-19-2. strana 31

84 Historie ČNB: Likvidace Rakousko-uherské banky [online]. [cit.8.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/bankovni_urad_ministerstva_financi/likvidace_rakousko_uherske_banky.html

Na území nově vzniklého státu bylo možno banky rozdělit do několika typů. Nacházely se zde banky české, banky s německo-českou správou, banky slovenské, německé a banky rusínské. České banky zastupovaly Živnostenská banka, Česká průmyslová banka a Pražská úvěrní banka⁸⁵.

Živnostenská banka byla největší českou komerční bankou a zabývala se zejména operacemi s domácím svěřeným kapitálem. Politiky byla předurčena jako výchozí hospodářská základna. Napomohl tomu i fakt, že mnoho z řad vedoucích funkcionářů se ujalo funkcí významných politiků nově vzniklé Československé republiky. Byli to především dr. Alois Rašín, Ing. Bohdan Bečka a Ing. Rudolf Hotowetz. Vrchním ředitelem Živnostenské banky se stal JUDr. Jaroslav Preiss. Postavení Živnostenské banky bylo tak silné, že se mnohé podnikatelské subjekty snažily získat přímé spojení s bankou. Mezi jejími klienty se začaly objevovat nové podniky, které se v období habsburské monarchie snažila bezúspěšně získat. Tyto podniky představovaly značný nárůst vkladů, jež byly předpokladem pro rozšíření úvěrových operací. V průběhu let 20. století se tato banka podílela na repatriaci kapitálu velkých podniků Československa, když se snažila o vykoupení akcií, které byly ve vlastnictví rakouských nebo maďarských majitelů⁸⁶.

Na území nově vzniklé republiky působila celá řada bank, avšak žádná z nich nedosahovala takové úrovně, jaké dosahovala Živnostenská banka. Není divu, že žádná z těchto bank nešla nepříznivým vlivům, jež byly vyvolány poválečným vývojem a následující velkou hospodářskou krizí.

Po vzniku Československé republiky došlo k založení několika nacionálních bank, které byly přímo napojeny na některé československé politické strany. Příkladem byla Agrární banka československá. Tato banka za předmnichovské republiky plnila funkci vedoucího centra československého agrárního finančního kapitálu, který byl úzce spjatý s agrární stranou a postupně získala významnou kapitálovou účast v mnoha průmyslových odvětvích⁸⁷. Po jejím vzoru byla založena Československá družstevní banka, která byla v gesci národně socialistické strany, či Všeobecná družstevní banka, jež spadala pod československé národní demokraty. Prostředky obě banky získávaly z přebytků výrobních družstev a současně se podílely na jejich financování.

85 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 27

86 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 30

87 Vševed: Agrární banka československá [online]. [cit.9.2.2024] Dostupné z: <https://encyklopedie.vseved.cz/Agr%C3%A1rn%C3%AD+banka+%C4%8Deskoslovensk%C3%A1>

Zvláštní postavení zastávala na území nově vzniklé republiky Anglo-československá banka, jež byla do jisté míry považována za anglický majetek. Její zřízení bylo upraveno zvláštní úmluvou mezi Československou republikou a Velkou Británií z roku 1922.

3.2.1 Krize v letech 1922 – 1923

V tomto období prodělala československá bankovní soustava citelnou krizi, jež byla zapříčiněna několika skutečnostmi. První z nich byl zánik Moravsko-slezské banky a Pozemkové banky a nepříznivá atmosféra způsobená tímto úpadkem se šířila dál. Ministerstvo financí proto učinilo jisté kroky, jimiž se podařilo eliminovat negativní důsledky hrozícího úpadku některých bank. Tento zákrok provedlo ministerstvo financí ve spolupráci s několika bankami. Například Pražská úvěrní banka se prostřednictvím svých prostředků postarala o Severočeskou a Řeznicko-uzenářskou banku, která ale navenek dál působila. Agrární banka československá se po jejím vzoru ujala likvidace banky Pivovarské. Problémy těchto bankovních subjektů byly zapříčiněny nejen probíhající všeobecnou krizí, ale zejména neodborným vedením postižených ústavů.

K ozdravení bankovní soustavy byl v roce 1924 vydán zákon číslo 237/1924 Sb. na zřízení Zvláštního fondu pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů⁸⁸. Vedením agendy byla pověřena Zemská banka v Praze, ale o přerozdělování prostředků rozhodovalo kuratorium tohoto fondu.

3.2.2 Velká hospodářská krize

V roce 1929 odstartovala světová hospodářská krize, jež byla největší ekonomickou katastrofou moderních dějin. Krize uvrhla průmyslové země do sociálního a politického chaosu, což později vedlo k začátku druhé světové války. Toto selhání kapitalismu se stalo referenčním bodem, s nímž lze srovnávat i potíže, s nimiž se potkává dnešní společnost⁸⁹.

Průběh hospodářské krize byl v tehdejším Československu podobný jako v ostatních zemích, které své změny založily na zlatě, které však vedlo ke krizi zlatého standardu⁹⁰. Ve třicátých letech 20. století bylo možné sledovat recesi československého bankovníctví, kdy výroba na sklad a zásoby průmyslových podniků vedly ke snížení úvěrové činnosti. Orgány

88 ASPI: Zákon č. 237/1924 Sb., , kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, Národního shromáždění. [online]. [cit.19.2.2024] Dostupné z: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3718/0/2/zakon-c-237-1924-sb-kterym-se-zrizuje-zvlastni-fond-pro-zmirneni-ztrat-povstalych-z-povalecnych-pomeru>

89 Ekonom: Hospodářská krize v roce 1929 srazila kapitalismus na kolena [online]. [cit.9.2.2024] Dostupné z: <https://ekonom.cz/c1-67018910-hospodarska-krize-v-roce-1929-srazila-kapitalismus-na-kolena>

90 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. strana 51

státu se pokusily nastartovat investiční činnosti uzákoněním dvojnásobného poklesu debetních a kreditních sazeb, ale bezúspěšně. V roce 1932 zásah státu vedl k novelizaci bankovních zákonů. Tyto zákony se týkaly ještě většího zpřísnění kontroly nad hospodařením peněžních ústavů.

Větší problémy zaznamenala v období velké hospodářské krize Anglo-československá banka a Pražská úvěrní banka. Dle rozhodnutí vlády tyto ústavy obdržely ze státních zdrojů více než 1 miliardu korun. Vlivům velké hospodářské krize nejvíce odolávaly velkobanky, kterými byla zejména Živnostenská banka, Boemische Escompte Bank a Creditanstalt a Banka pro obchod a průmysl. Živnostenská banka odolávala především proto, že její mobilita a likvidita byla zajišťována přebytky ze sítě občanských záložen, které současně představovaly její hlavní akcionáře. Volné prostředky byly dále zajištěny prosperujícími živnostníky. Posílení její stability představovaly i úložky stabilních velkopodniků, mezi které lze zařadit například Vítkovické horní a hutní těžířstvo nebo Českou obchodní společnost⁹¹.

Velkou krizi dobře ustály také banky s česko-německou správou, jakými byly Česká eskontní banka a Banka pro obchod a průmysl. Tyto bankovní ústavy přečkaly krizi zejména díky obezřetnosti a dostatečné odborné kvalifikaci úřednického personálu.

3.3 Vývoj českého bankovníctví po Mnichovu 1938-1939

Po zániku československého pohraničí nacistickým Německem došlo k výraznému ovlivnění bankovního sektoru. Řadě bank se ze dne na den zmenšilo spektrum podnikání a současně řada bank se musela vyrovnávat se skutečností, že některé její pobočky jsou nyní v zahraničí. Z tohoto důvodu nejvíce problémů zaznamenaly banky s česko-německou správou, jelikož klientela těchto bank byla nejvíce z právě zabraného pohraničí.

Pobočky bank v zabraném území se potýkaly se značnými problémy. Před Mnichovem mnoho klientů si vybralo své úspory, tedy byla ohrožena rentabilita bank a zároveň do čela těchto poboček byli jmenováni němečtí komisaři. Pod zástěrkou porad na udržení poboček bank, si říšskoněmečtí bankovní giganti rozdělili pobočky na území Sudet. Největší zájem byl pochopitelně o pobočky Boemische Escompte Bank und Creditanstalt a Živnostenské banky.

91 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 34

3.4 Vývoj bankovníctví v období protektorátu v letech 1939-1945

Období Mnichova a následující okupace se zasloužily o přetvoření celé peněžní soustavy, která se formovala od druhé poloviny 19. století do období první republiky. V tomto vývoji šlo zejména o vytvoření schopné peněžní soustavy s převládajícím českým jazykem, avšak v období protektorátu to bylo právě naopak, kdy česká buržoazie své pozice ztrácela.

Okupace uplatňovala dva trendy v bankovníctví. Jedním z jich byla snaha o maximální koncentraci a centralizaci peněžnictví. Druhý trend spočíval ve snaze nejsilnějších říšskoněmeckých bankovních gigantů o přerozdělení si kořisti. Oba trendy měly společný cíl, kterým bylo absolutní zhroucení ekonomického potenciálu Českých zemí.

Vlivem uplatnění zmíněných trendů bylo možné sledovat redukci české bankovní soustavy. V roce 1939 se na našem území nacházelo 20 akciových obchodních bank, ale později v období osvobození, zde působilo bank pouze osm. Zároveň došlo k přeměně struktury českého bankovníctví, neboť nejvýznamnější pozice v českém hospodářství zastávaly dvě německé banky. Tyto banky si mezi sebou rozdělily nejlukrativnější německou a židovskou klientelu. Pod tlakem říšských vlastníků tyto banky postupně likvidovaly ostatní německé banky na území Českých zemí a později také oslabené české banky.

Jedinou bankou, které se podařilo udržet si své místo a převzít obchody svých bývalých konkurentů, byla Živnostenská banka. Jelikož tato banka si udržovala výhradně českou klientelu, rozptýlenost akciového kapitálu a těžila z rozporů mezi německými zájmovými skupinami, které se obávaly možného posílení svých konkurentů v případě, že by Živnostenská banka šla do likvidace, se jí podařilo udržet si své výlučné postavení.

3.4 Vývoj bankovníctví v období 1945 – 1950

Ve vládním programu z dubna z roku 1945 vyslovily všechny strany, které se účastnily vlády Národní fronty Čechů a Slováků souhlas s postavením kompletního bankovního systému Československa pod všeobecné státní vedení a kontrolu.

Jelikož ve společnosti panovala napjatá atmosféra vyvolaná žádostí po odčinění křivd, jež byly napáchány v období okupace, byl vydán 19. května dekret č. 5/1945 Sb. „*Dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů*“⁹².

92 Zákony pro lidi: Dekret č. 5/1945 Sb. [online]. [cit.19.2.2024] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>

Důsledkem tohoto dekretu bylo zneplatnění majetkových operací, jež byly vynuceny nacistickou perzekucí. V další části dekret rozhodl o zavedení tzv. národní správy nad majetkem tzv. státně nespolehlivých osob. Dekret však nevycházel z předválečné definice státně nespolehlivé osoby, ale určil, že státně nespolehlivé jsou všechny osoby německé a maďarské národnosti⁹³. Působnost dekretu však byla daleko širší, neboť dále umožňoval nastolit státní správu prakticky do všech podniků za účelem zachování fungování národního hospodářství⁹⁴.

Samotný dekret byl krátce na to překonán, neboť české banky samy usilovaly o likvidaci německého vedení a odstranění osob, jež měly co do činění se správou bank v období okupace. V průběhu měsíce května byly ve všech bankách ustanoveny závodní rady na základě dohody Ústřední rady odborů a české národní rady. Následně byly určeny osoby, jež byly postaveny do funkce správy dané banky a současně bylo z bankovního ústavu odstraněno dosavadní vedení. Později byly na žádost národních výborů v bankách jmenovány pětičlenné bankovní správy.

Bankovní instituce, jež se v období okupace plně zapojovaly do nacistického systému exploatace Českých zemí, se ocitly ve specifickém postavení. Jednalo se o Boemische Escompt Bank und Creditanstalt a Boemische Union Bank. Obě jmenované banky byly spravovány osobami, které byly do jejich čela ustanoveny Ústřední radou odborů a Českou národní radou.

3.5 Vývoj cedulového bankovníctví v letech 1918 – 1993

Na území České republiky je možno v historickém sledu událostí zaznamenat celkem pět institucí, jež měly povahu cedulového peněžního ústavu. Podoba ústřední banky státu se měnila tak, jak se postupně měnily jednotlivé politiky na území našeho státu. Změny nespočívaly pouze ve změně názvu, ale spočívaly zejména v náplni její hlavní činnosti a územním rozsahu.

První institucí byl Bankovní úřad ministerstva financí, jež byl zřízen ministerstvem financí. Tento ústav po dosažení stability měny československé převedl své pravomoci na soukromoprávní Národní banku Československou. V důsledku okupace českého území nacistickým Německem byla působnost cedulového bankovního ústavu značně omezena.

93 Iuridictum: Encyklopedie o právu: Dekret č. 5/1945 Sb. [online]. [cit.9.2.2024] Dostupné z: https://iuridictum.pecina.cz/w/Dekret_%C4%8D._5/1945_Sb.

94 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 46

Po roce 1945, kdy byla nastolena samostatnost, byla obnovena i Národní banka Československá, avšak krátce na to převzala její funkce a veškeré povinnosti Státní banka Československá. Tato banka působila dlouhých čtyřicet tři let až do doby, kdy došlo k rozpadu Československé republiky a její pravomoci a funkce byly převedeny na území České republiky na Českou národní banku⁹⁵.

3.5.1 Bankovní úřad ministerstva financí

Ustavením Československé republiky 28. října 1918 došlo k naplnění práva Čechů a Slováků na sebeurčení. Přesto samotný vznik nového státního útvaru ještě nebyl onou pověstnou tečkou za celým procesem, ale zůstávaly i nadále nevyřešeny některé problémy⁹⁶. Krátce po utvoření nového státního celku bylo nutné vyřešit otázku rychlého nastolení takových finančních, měnových a hospodářských podmínek, jež by přispěly k naprostému ekonomickému osamostatnění nově vzniklého státu. Prvním krokem bylo zavedení samostatné měny, aby byla zpřetrhána pouta, jež znamenala spojení s nástupnickými státy, Rakouskem a Maďarskem.

Národní výbor československý usiloval také o přímý vliv na chod Rakousko-uherské banky, která spravovala veškeré oběživo. Pod hrozbou možného zvyšování inflace z důsledku zvyšování peněžních prostředků v oběhu formuloval tehdejší ministr financí Alois Rašín hlavní požadavky na změnu ve správě Rakousko-uherské banky. Alois Rašín požadoval české zastoupení v hlavních orgánech banky, jako byla generální rada, obchodní správa a vládní komisař, a současně usiloval o vytvoření hlavního ústavu pro nově vzniklou Československou republiku. Hlavní ústav měl dle něj vzniknout z pobočky Rakousko-uherské banky v Praze a měl by zastávat veškeré funkce takové, jaké zastává hlavní bankovní ústav ve Vídni.

Alois Rašín dále požadoval zastavit povolování úvěrů nově vzniklým státům, neboť tyto úvěry nebyly kryté, což vedlo ke zvyšování oběživa v oběhu a tím současně k problému zvyšující se inflace. Tyto požadavky generální rada slíbila splnit, ale již záhy na to bylo zřejmé, že je realizovat nehodlá.

V roce 1919 tehdejší ministr financí Alois Rašín předložil návrh měnové reformy, jež spočívala v kolkování československých bankovek a současně byla zřízena ministerská komise⁹⁷. 25. února 1919 byl podrobný návrh zákona O okolkování bankovek předložen ke

95 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 47

96 Historie ČNB: Bankovní úřad ministerstva financí [online]. [cit.9.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/bankovni_urad_ministerstva_financi/

97 ČT 24: Rozdělení Československa završila před 25 lety měnová odluka. Na bankovky se lepily kolký [online]. [cit.19.2.2024] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/ekonomika/rozdeleni->

schválení Revolučnímu národnímu shromáždění. Návrh zákona byl schválen a následovala blesková akce, při níž byly uzavřeny hranice státu a zastaven veškerý pohyb zboží i osob. Byl sepsán veškerý majetek jak ze soukromých držeb, tak státní půjčky, vklady a depozity.

Aby se podařilo upevnit samostatnou měnu, bylo nutné založit celostátní centrální emisní instituci, kterou se 12. května 1919 na základě nařízení vlády č. 246/1919 stal Bankovní úřad ministerstva financí. Ten byl zřízen jako orgán ministerstva financí a jeho statutárním orgánem byl ustanoven desetičlenný bankovní výbor při ministerstvu financí. Ten působil jako vrcholný orgán v oblasti správy ústavu a současně jako poradní orgán ministra financí, což znamenalo, že veškerá jeho rozhodnutí podléhala schválení ministra financí, který stál i v čele celého ústavu. Bankovní úřad nejprve dokončil měnovou odstavku po připojení Podkarpatské Rusi v roce 1920 a krátce na to emitoval první sérii nových bankovek. Bankovní úřad plnil funkci centrální banky státu, což spočívalo zejména ve správě žirových účtů československých obchodních bank a dalších peněžních ústavů. Tyto prostředky byly volnými přebytky, jež Bankovní úřad půjčoval za oficiální sazby peněžním ústavům, družstevním centrálním a zájmovým organizacím jednotlivých průmyslových oborů, které je nutně potřebovaly. Bankovní úřad tyto aktivity prováděl proporcionalně, což přineslo velice pozitivní výsledky v oblasti měnové politiky.

Mezi další činnosti Bankovního úřadu lze zařadit potírání penězokazectví, které se na území nově vzniklého státu začalo rychle šířit, zejména po uvedení nové korunové měny po celou první polovinu 20. let. Dále měl Bankovní úřad za úkol vést evidenci státního dluhu a současně se staral o umořování státních půjček. Mimo činnosti týkající se stabilizace měnové politiky, zabýval se Bankovní úřad dále vypořádáním poměrů k Rakousko-uherské bance. Rakousko-uherská banka jakožto centrální banka, měla po podepsání mírové dohody v roce 1919 zaniknout, avšak tato banka krátce po podepsání smlouvy její realizaci značně zkomplikovala, neboť nechala potvrdit od rakouské a maďarské vlády své privilegium vydávat bankovky, což bylo v přímém rozporu s textem uzavřené mírové dohody. Likvidace banky mohla proběhnout až tehdy, kdy mírovou dohodu ratifikovaly národní parlamenty obou států. Teprve v roce 1922 reprezentanti likvidované Rakousko-uherské banky, v jejichž čele stál dosavadní guvernér Alexandr Spitzmueller, vyhlásili takzvanou likvidační dohodu, podle níž měla být likvidační podstata banky rozdělena dle objemu převzatých bankovek, poukázek a žirových účtů a zároveň také dle počtu obyvatel jednotlivých nástupnických států. Československá republika si nárokovala objem měnového zlata v hodnotě cca 50 milionů

ceskoslovenska-zavrila-pred-25-lety-menova-odluka-na-bankovky-se-lepily-kolky-84291

korun, avšak nakonec získala z této částky pouze měnové zlato v hodnotě kolem 15 milionů korun. Společně s tím získala také budovy banky na území Československa v hodnotě přibližně 6,3 milionů korun. V roce 1925 se konala konference likvidátorů Rakousko-uherské banky, jejímž výsledkem byla definitivní likvidace banky, ze které nakonec Bankovní úřad ministerstva financí obdržel dodatečně 1,6 milionů korun.

3.5.2 Národní banka československá

Národní banka československá působila od roku 1926 po rok 1950. V polovině dvacátých let 20. století se ekonomická situace v Československé republice zlepšila natolik, že bylo možné založit samostatný nezávislý emisní ústav⁹⁸. Nová cedulová banka mohla fungovat teprve až tehdy, kdy byl opatřen dostatek aktiv v podobě devizových rezerv, úvěrových zdrojů a zásob měnového zlata.

Návrh na zřízení cedulové banky, jako jediné banky oprávněné vydávat bankovky, přinesl profesor Cyril Horáček. Avšak v tomto prvotním návrhu nespécifikoval právní postavení nového ústavu. Forma cedulové banky byla předmětem debat v průběhu roku 1919, jež vyústily ve dvě hlediska. První hledisko zamýšlelo pro cedulovou banku státní formu a to druhé požadovalo naopak formu akciovou. Poukazováno bylo především na potřebu nezávislého cedulového ústavu na vládě. Toto zaručovala akciová podoba nového cedulového ústavu.

Dne 27. ledna 1920 byl ministrem financí Kunešem Sonntágem podán návrh v pouhých čtyřech paragrafech vládního zákona. Tento návrh plně podporoval akciovou formu cedulové banky. Rozpočtový a finanční výbor však požadoval plnou formu návrhu vládního zákona, jež byl předložen 14. dubna roku 1920 Národnímu shromáždění.

Základní normou, ze které nově vzniklý ústav vycházel, byl zákon číslo 347 Sb. z roku 1920, jež zakotvoval definitivní podobu cedulové banky. Na základě tohoto zákona byla vytvořena nová ústřední banka jako akciová společnost s akciovou jistinou stanovenou ve zlatých dolarech. Základní kapitál činil 12 milionů zlatých dolarů, což se rovnalo částce přibližně 405 milionů korun.

Národní banka Československá svou činnost zahájila dne 1. dubna roku 1926. Nejvyšším výkonným statutárním orgánem banky byla bankovní rada v čele s guvernérem, kterého na návrh vlády jmenoval prezident republiky, a to na dobu 5 let s možností opětovného jmenování. Guvernér předsedal bankovní radě, která měla 9, resp. 10 členů, z

98 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 67

nichž 6 bylo voleno valnou hromadou akcionářů na dobu 6 let, 3 byli jmenováni prezidentem na návrh vlády a desátý člen mohl být kooptován se souhlasem guvernéra na 2 roky⁹⁹. Nejvyšším statutárním orgánem tohoto ústavu byla valná hromada. Její kompetence ale nebyly příliš rozsáhlé. Náplní její činnosti bylo především volit členy bankovní rady a revidujícího výboru. Dále byla oprávněna projednávat návrhy na změnu stanov a na zvýšení nebo snížení akciového kapitálu. K realizaci této pravomoci však nikdy fakticky nedošlo. I přes skutečnost, že valná hromada byla seznamována s finančním a měnovým vývojem státu, do těchto procesů nezasahovala a neovlivňovala je.

Při volbách do bankovní rady a revidujícího výboru byly navrhované osoby projednávány se zástupci čtyř hlavních skupin akcionářů. Těmito skupinami byla Ústřední jednota hospodářských družstev, Svaz spořitelen, skupina průmyslových akcionářů a Jednota záložen. Nejvyšším výkonným statutárním orgánem Národní banky Československé byla bankovní rada. V čele bankovní rady stál guvernéř, jež byl jmenován prezidentem republiky. Vedle guvernéra v bankovní radě působilo také dalších devět členů. Šest osob, z těchto devíti členů, bylo voleno valnou hromadou akcionářů a zbylí tři členové byli nominováni prezidentem republiky na návrh vlády. Zde byly zastoupeny zájmy peněžnictví, průmyslu a družstevních centrál. Převažovala zejména česká reprezentace, zástupcem německé minority byl pouze pražský baron a významný podnikatel Hanuš Ringhoffer¹⁰⁰. Slovensko zde bylo zastoupeno jediným Slovákem, Metodem Bellem. Z politického hlediska zde převažovali zástupci národní demokracie, druhým nejvíce zastoupeným politickým názorem byl názor strany Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. Politické rozvrstvení bylo doplňováno zástupci sociálně demokratické strany a moravských katolických kruhů. Činnost banky řídila a usnesení bankovní rady realizovala obchodní správa, která disponovala samostatným studijním oddělením. V jejím čele stála obchodní rada, jež byla grémiem ředitelů a tajemníků banky v čele s vrchním ředitelem¹⁰¹.

Při jednání bankovní rady zastával rozhodující post guvernéř. Bankovní rada určovala základní měnovou strategii a diskontní politiku. Mezi její činnosti patřilo také řídit emisní ústav po stránce personální i věcné. Dále povolovala eskontní a lombardní úvěry peněžním institucím a v určitých případech i jiným hospodářským subjektům. Bankovní rada byla po praktické stránce rozvrstvena do tří základních odborů (valutového, administrativního a

99 90 let od založení Národní banky Československé [online]. [cit.11.2.2024] Dostupné z: <https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2016/02/06.pdf>

100 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovnictví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 70

101 90 let od založení Národní banky Československé [online]. [cit.11.2.2024] Dostupné z: <https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2016/02/06.pdf>

úvěrového). Bankovní rada měla současně užší výbor, jež byl tvořen guvernérem a předsedy jednotlivých odborů. Tento užší výbor rozhodoval v situacích, kdy se bankovní rada nemohla sejít z časových důvodů.

Guvernér nebyl jen hlavním představitelem Národní banky Československé, ale zejména určoval strategii vývoje měny a dalších hospodářských otázek. Jeho pravomoci byly tedy značné co do významu a následného promítnutí do reality. Prvním guvernérem po vzniku nového emisního ústavu byl Vilém Pospíšil, jež býval vrchním ředitelem Městské spořitelny Pražské a současně zastával post předsedy Svazu československých spořitel a také byl zástupcem Československé republiky ve finanční komisi Společnosti národů¹⁰². Podílel se na říjnovém převratu, ke kterému došlo v roce 1918 a následně úzce spolupracoval s prvním ministrem financí Aloisem Rašínem. Zároveň se podílel také na tom, že po skončení první světové války zůstala česká koruna jednou z nejhodnotnějších měn ve střední Evropě.

V únoru 1934 se druhým guvernérem cedulové banky stal slavný národohospodářský teoretik a několikanásobný ministr financí Karel Engliš. Tato osobnost se zasloužila o zásadní změnu měnové koncepce Národní banky Československé.

Vedle bankovní rady a valné hromady byly v emisním ústavu zřízeny ještě další orgány. Jedním z nich byl revidující výbor, jež se skládal z pěti členů, kteří byli voleni bankovní radou. Revidující výbor dohlížel na vnitřní hospodaření emisního ústavu. Zároveň se podílel na přípravě roční bilance ústavu. Revidující výbor měl dále pravomoc pozastavit rozhodnutí bankovní rady a postoupit je k rozhodnutí valné hromadě banky.

Specifické postavení mezi orgány Národní banky Československé zastával sbor cenzorů¹⁰³. Jednotliví cenzoři byli jmenováni bankovní radou na období šesti let pro jednotlivé obvody každé z poboček z představitelů místních hospodářských kruhů. Cenzoři měli za úkol posuzovat bonitu směnek, které byly předkládány k eskontu u cedulového ústavu. Cenzoři dále působili jako představitelé místních hospodářských kruhů a s tím byla spojena jejich další činnost a to konkrétně tlumočení požadavků podnikatelů v oblasti obvodu filiálky řediteli filiálky.

Výkonným orgánem cedulové banky byla obchodní správa. Obchodní správa, nazývána též ředitelství, se skládala z vrchního ředitele, jeho tajemníka a náměstka. Vrchní ředitel byl nejvyšším úředníkem emisní instituce a realizoval rozhodnutí bankovní rady skrze jednotlivé odborné útvary. Do funkce byli vybíráni úředníci, kteří byli stejného

102 Historie ČNB: Pospíšil Vilém [online]. [cit.19.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/statutarni_organy/pospisil_vilem.html

103 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 71

národohospodářského názoru, jako byl guvernér centrální banky a z tohoto důvodu, když došlo ke změně guvernéra banky, došlo současně ke změně i vrchního ředitele. Jelikož vrchní ředitel měl ze své pozice přehled o situaci, jež probíhá na československém peněžním trhu, inicioval návrhy na snížení, nebo zvýšení diskontní sazby.

Definitivní podoby dosáhla organizace Národní banky Československé až v průběhu let 1937 a 1938. Agenda byla rozdělena do tří oblastí, oblast obchodní, která se dělila na devizový a úvěrový odbor, dále oblast administrativy, jež spravovala oběh platidel a sekretariát a technické oddělení. Poslední oblastí byla oblast účetní.

Bance bylo přiděleno výsadní právo na emisi bankovek na dobu 15 let s tím, že byla povinna zajistit zlaté krytí bankovek alespoň z 20 % v době svého vzniku a každý další rok je zvyšovat o 1 %, a to až do uplynutí doby, po kterou jí byla svěřena výsada emise peněz¹⁰⁴. Národní banka Československá pokrývala teritoriálně celou oblast tehdejšího Československa. Ústřední postavení měl hlavní ústav v Praze, který byl nejvýznamnější pobočkou pro oblast Prahy a zbylých středních Čech. Vedle toho stálo 34 dalších filiálek, které se nacházely ve větších městech republiky. Tyto filiálky vykonávaly správu v jednotlivých bankovních obvodech. Struktura organizace banky byla dotvořena dalšími 134 pobočkami, jež podléhaly ústřednímu ústavu nebo jednotlivým filiálkám. Hlavní ústav a jednotlivé filiálky stály pod cedulovou bankou a vystupovaly jako její přímé úřadovny a jim podřízené pobočky své funkce vykonávaly prostřednictvím peněžních ústavů, které byly pověřeny bankovní radou¹⁰⁵.

Mezi léty 1934 – 1938 stoupal význam Národní banky Československé jako úvěrového centra, neboť bylo třeba rozprout ekonomickou situaci tehdejší republiky. V období, kdy byl guvernérem Národní banky Pospíšil, převažovaly eskontní a krátkodobé úvěry a dlouhodobější kredity byly poskytovány jen větším družstevním svazům a korporacím. Později, když se do čela Národní banky postavil Karel Engliš, jakožto guvernér celého ústavu, byla ze strany banky prosazována snaha poskytovat úvěry i jednotlivým průmyslovým podnikům, zejména podnikům, jež se zabývaly exportní činností. Vývozní kapacitu se Národní banka snažila podporovat od roku 1937 prostřednictvím devizových úvěrů, jež si banka opatřila u Banky pro mezinárodní platby. Činnost přímého úvěrování výrobní oblasti byla však v rozporu s obvyklými aktivitami, kterými se zabývaly klasické centrální banky.

104 90 let od založení Národní banky Československé [online]. [cit.11.2.2024] Dostupné z: <https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2016/02/06.pdf>

105 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 71

Národní banka Československá, podobně jako Bankovní úřad ministerstva financí před ní, nesměla poskytovat úvěr státu. Cedulová banka směla v souladu se svými stanovami poskytovat státu úvěr jen na směnky tabákové, daňové a celní a současně s tím, mohla poskytovat polovinu ze svého rezervního fondu do státních cenných papírů.

3.5.2.1 Národní banka Československá v letech 1938 – 1939

Vlivem mnichovského diktátu Národní banka Československá byla postavena do zcela nové pozice, neboť Československá republika byla ochuzena o jednu třetinu svého území, což představovalo i významnou ztrátu v oblasti ekonomického potenciálu. Odtržení pohraničí a jeho přidružení k nacistickému Německu znamenalo komplikaci pro jednotné fungování československého peněžnictví. Výsledkem všech jednání se stalo nařízení vlády číslo 16/1939 Sb., které instituci přetvářelo na Národní banku Česko-Slovenskou¹⁰⁶. Centrály jednotlivých institucí sice zůstaly na zbylém území republiky, avšak jejich jednotlivé filiálky byly buď zrušeny a nebo včleněny do úvěrového systému nacistického Německa. Na odstoupeném území se nacházelo celkem 12 filiálek cedulové banky. V období takzvané druhé republiky zbylo centrální bance po všech státoprávních změnách pouhých 20 filiálek¹⁰⁷.

V tomto období vyvstalo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi úsilí o získání autonomie, která se měla promítnout mimo jiné i do podoby centrální banky. Guvernér Karel Engliš byl záhy na to seznámen se slovenskými představami o této podobě, která spočívala zejména v paritním zastoupení v bankovní radě a v dalších vedoucích pozicích ústředního bankovního ústavu. Dále se jednalo o obsazení slovenských poboček výhradně občany slovenské národnosti a založení centrálního ústavu v Bratislavě. Ústřední ústav v Bratislavě by však měl speciální postavení v organizaci banky, neboť na rozdíl od hlavního bankovního ústavu v Praze mu měly podléhat všechny filiálky, které se nacházely na slovenském území. Toto úsilí se naplnilo teprve až v roce 1938, kdy se odmítavý postoj guvernéra Národní banky Československé změnil v návaznosti na uzákoněnou autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi.

106 Historie ČNB: Národní banka Československá [online]. [cit.19.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_bank_a_ceskoslovenska/

107 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovnictví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 79

Na Slovensku došlo k obsazení filiálek slovenskými občany prakticky okamžitě, avšak ke změnám v ústřední organizaci docházelo postupně až od prosince roku 1938. V návaznosti na vládní opatření ze dne 27. ledna roku 1939 se bankovní rada v té době již Národní banky Česko-Slovenské rozrostla na dvanáct členů. Dále byla zavedena novinka, kterou bylo postavení guvernéra, který měl k ruce nově dva viceguvernéry.

V důsledku napjaté situace v období mnichovské krize došlo k odlivu značného množství devizových prostředků z Národní banky. Tato nepřilíš optimistická situace měla být vyřešena librovou půjčkou britské vlády ve výši 30 milionů liber. Toto řešení však bylo pouze dočasné, neboť první půjčku ve výši 10 milionů liber britská vláda zaslala do správy Národní banky již na začátku října, ale další dvě částky už zaslány nebyly. Pro Československo to představovalo značný problém, jelikož bylo v důsledku nedostatku devizových prostředků necháváno napospas Německu.

3.5.2.2 Národní banka pro Čechy a Moravu v období Protektorátu

Okupace českých zemí nacistickým Německem okamžitě zasáhla i do činnosti cedulovém ústavu. Hned 15. března 1939 se do její budovy dostavil zástupce Německé říšské banky Dr. Friedrich Müller doprovázený početnou skupinou příslušníků SS¹⁰⁸. Krátce po obsazení republiky došlo na základě Hitlerova výnosu k upravení měnového kurzu. Ihned po zřízení Protektorátu byla jako zákonné platidlo určena říšská marka. To se projevovalo tím, že nově bylo možné za 10 korun získat 1 říšskou marku. To znamenalo, že Němci mohli v protektorátním území nakupovat o jednu třetinu levněji, než v Říši.

Okupace se negativně projevila i v autonomním postavení cedulové banky. Změny se projevily již v samotném názvu, který byl dne 31. března 1939 změněn na Národní banku pro Čechy a Moravu. Na postu guvernéra došlo ke změně, kdy dosavadní Karel Engliš, jež byl představitelem demokratického režimu meziválečného Československa, byl nahrazen dosavadním viceguvernérem Františkem Ladislavem Dvořákem. Následovaly úpravy v obsazení bankovní rady Národní banky, které probíhaly za přísného dohledu okupační správy. Členství v bankovní radě museli z rasových důvodů opustit dlouholetí členové a odborníci Robert Mandelík a Emil Lustig. Po nich následovalo propuštění legionářů a příslušníků Sokola. Později byl do vedení banky obsazen zvláštní zmocněnec Friedrich Mueller a kontrolní funkcí byl pověřen Úřadem říšského protektora zmocněnec říšského ministerstva hospodářství dr. Herbert Winkler.

¹⁰⁸ ČNB, Historie ČNB: Národní banka pro Čechy a Moravu [online]. [cit.11.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/narodni_bank_a_moravu/

Nacistické Německo se po celou dobu okupace snažilo o zavedení takových opatření, jež by podlamovala protektorátní měnovou, hospodářskou a finanční stabilitu. V roce 1940 byla zavedena celní unie mezi protektorátem a Německem, čemuž se guvernér Národní banky snažil zabránit, neboť byla ochromena vnější ekonomika a zejména autonomie země, jelikož byl zastaven samostatný platební styk se zahraničím. Se vznikem celní unie byla spjata i změna postavení protektorátní měny, která na základě vládního nařízení z roku 1940 přestala být samostatnou měnou, jelikož její hodnota byla odvozována od hodnoty říšské marky.

3.5.2.3 Národní banka Československá po osvobození Československa

Po osvobození Československa byla situace v oblasti peněžního bankovníctví značně komplikovaná, jelikož na území země působily dvě cedulové banky zároveň. V roce 1945 byla v Národní bance zřízena dočasná bankovní správa, jež na sebe vzala veškerá práva a povinnosti původních statutárních orgánů ústavu. V červnu roku 1945 nejvyšším statutárním orgánem Národní banky se stala dočasná správa, která byla jmenovaná předsedou vlády Československé republiky. Dočasná správa byla zpočátku pětičlenná a později byla rozšířena o další dva členy. Předsedou se stal Jaroslav Nebesář, který byl odborníkem na národní hospodářství a zastával názor sociální demokracie.

Vnitřní struktura ústavu prodělala řadu změn, kdy nejvýznamnější z nich bylo založení oblastního bankovního ústavu pro Slovensko. V čele tohoto oblastního ústavu stála oblastní správa v čele s oblastním ředitelem. Správa cedulové banky byla též výrazně poznamenána nastolením komunistického režimu, kdy v červnu roku 1948 byl přijat dlouho připravovaný zákon číslo 38/1948 Sb., o Národní bance Československé. Tento zákon představoval oprávnění Národní banky vykonávat správu měny na celém území státu¹⁰⁹.

Ústředním správním orgánem se opětovně stala bankovní rada, které předsedal guvernér, jež měl k ruce viceguvernéra, ale nově byla tvořena sedmi členy. Guvernér a viceguvernér byli jmenováni prezidentem republiky na návrh vlády a ostatní členové pak byli jmenováni vládou na návrh ministra financí, pokud se jednalo o české členy, a slovenským pověřencem financí v případě členů slovenských. Dále byl vládním ustanovením zajištěn vliv ministerstva financí na chod celého ústavu. Toto bylo realizováno přítomností úředníka ministerstva financí v bankovní radě.

109 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 77

Dne 15. října roku 1948 skončila působnost dočasné správy a byla nahrazena novou bankovní radou. Guvernérem se stal dosavadní předseda dočasné správy Jaroslav Nebesář a viceguvernérem byl ustanoven Slovák Josef Púčik.

Po osvobození Československa se Národní banka vrátila ke své funkci centra měnového a hospodářského. To s sebou neslo značné potíže, neboť z období druhé světové války vázly na území státu nesplacené pohledávky z let 1939 – 1945. Zároveň na území státu obíhaly čtyři měny, protektorátní koruna, slovenská koruna, říšská marka a maďarské pengó. Národní banka proto hned od zahájení své působnosti podnikla kroky, aby odstranila tyto negativní jevy. Prvním krokem bylo zahájení pátrání po zabaveném zlatě, které bylo objeveno ve Frankfurtu nad Mohanem. Toto zlato se podařilo identifikovat jako zlato náležející Československu a byla zahájena vleklá jednání s mezinárodní komisí o jeho navrácení. Počátkem roku 1947 bylo Národní bance vráceno také zlato z Moskvy. Dalším krokem bylo vyřešení měnového chaosu na území státu, které se podařilo vyřešit vyhlášením dekretu prezidenta republiky číslo 91/1945 Sb. měnová reforma. Touto reformou byla na území Československa zavedena nová měnová jednotka Koruna československá.

3.5.3 Státní banka Československá v letech 1950 – 1992

Podobně jako v oblasti národního hospodářství, tak i v oblasti bankovníctví, se projevila snaha přizpůsobit se sovětskému modelu. Principem sovětského modelu byla takzvaná monobanka, což byla banka, která spojovala působnost cedulařské banky a obchodní banky. Jejím úkolem bylo vydávat bankovky, poskytovat hospodářským a obchodním institucím provozní úvěry a od roku 1958 také investiční úvěry¹¹⁰. V letech 1948 – 1950 proběhly prvotní přípravy, po nichž následovalo vydání zákona číslo 31/1950 Sb., o Státní bance československé. V důsledku tohoto zákona byly spojeny čtyři, dosud samostatné finanční ústavy. Jednalo se o Národní banku Československou, Živnostenskou banku, Slovenskou Tatrabanku a Poštovní spořitelnu.

Nově vzniklý bankovní ústav, Státní banka československá, měla plnit zejména pět základních funkcí. V první řadě se jednalo o řízení peněžního oběhu ve státě na základě pokladního a úvěrového plánu. Dále měla banka za úkol být účtovacím zřízením státu a současně s tím vykonávat a řídit platební a zúčtovací styk. Banka také poskytovala provozní úvěry a spravovala devizové prostředky státu a starala se o mezinárodní platební styk. Poslední funkcí bylo provádění ekonomické kontroly vůči subjektům národního hospodářství.

110 Česká národní banka: Státní banka československá [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/fondy-archivu-cnb/statni-banka-ceskoslovenska/

Později v roce 1958 byla do působnosti banky zařazena další, šestá funkce, a tím bylo provádění financování finanční výstavby z centralizovaných zdrojů státu a prostředků podniků. Společně s tím poskytovala finanční úvěry. V roce 1964 došlo k výjimce z centralizace bankovníctví, když byla vytvořena samostatná Československá obchodní banka.

V předešlém období měla centrální banka nezávislé postavení, avšak v období převládajícího komunistického názoru a snahy přizpůsobit se sovětskému modelu banka svou nezávislost ztratila. Nově banka vystupovala jako součást Ministerstva financí, jež mělo oprávnění jmenovat a odvolávat generálního ředitele banky. Až v roce 1965 generální ředitel banky získal postavení na úrovni ministra a měl právo zúčastňovat se jednání vlády, což znamenalo osamostatnění banky.

Ve druhé polovině 60. let proběhl pokus o reformaci hospodářství. V bankovní oblasti se jednalo o pokus o oddělení emisního a komerčního bankovníctví. Tento proces však záhy přerušil proces normalizace. Na slovenské straně bylo možné sledovat úsilí tamních politických činitelů o federalizaci Československa. V roce 1970 byl původní asymetrický model, kdy zde existovalo ústředí a oblastní ústav pro Slovensko, na symetrický model, který byl složen z ústředí a dvou hlavních ústavů, z nichž jeden měl působnost pro Česko a druhý pro Slovensko¹¹¹.

Dle příkazu tehdejšího guvernéra došlo k rozdělení zaměstnanců ústředí banky do skupin podle nově vzniklých bank. V lednu roku 1969 došlo k vydání zásad pro delimitaci zaměstnanců, mzdových fondů a majetku. Následovalo vypracování organizačních schémat pro vedení bank. Samotné odtržení bank probíhalo velice rychle, kdy nejprve došlo ke zrušení krajských poboček v únoru roku 1969, následně v březnu téhož roku byl pobočkový systém změněn tak, že byly založeny pobočky pro činnost měnovou a okresní a obvodní pobočky byly přetvořeny na pobočky pro činnost komerční.

Dne 1. ledna roku 1971 vešel v platnost zákon o Státní bance československé, který stanovil, že v čele banky bude stát předseda, kterého jmenuje prezident republiky. Předseda zastupoval banku navenek a pravidelně se účastnil všech schůzí federální vlády. Nejvyšším statutárním orgánem byla opět bankovní správa, jež byla koncipována jako poradní orgán předsedy centrální banky.

V 80. letech 20. století se v celém východním bloku, včetně Československa, prohlubovaly hospodářské problémy, což vedlo k probuzení snahy o reformu socialistického ekonomického systému. Prvním projevem byla takzvaná perestrojka, která měla probudit

111 ČNB, Historie ČNB: Státní banka československá [online]. [cit.11.2.2024] Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_instituce/statni_bank_a_ceskoslovenska/

hospodářství Sovětského svazu pod vedením generálního tajemníka Michaila Sergejeviče Gorbačova. Rozhodujícím impulzem byl 17. sjezd Komunistické strany československé v roce 1986, na němž byla proklamována nutnost posílit podnikavost v socialistickém hospodářství. Posoudily se zde zejména dosažené výsledky v období od XVI. sjezdu strany i za celé období budování rozvinutého socialismu¹¹². Současně bylo rozhodnuto i o důležitosti finanční a bankovní soustavy, jež byla doposud jen degradována na úlohu pasivního zprostředkovatele finančních prostředků.

Na konci roku 1988 se začaly objevovat názory volající po uplatnění nového ekonomického modelu. V té době již probíhaly reformy i v Sovětském svazu a v Maďarsku, kdy se vytvořil dvoustupňový bankovní model, který spočíval ve vytvoření jedné emisní centrální banky a pod ní stojící systém obchodních bank. Na základě této skutečnosti byl na území Československa v roce 1990 přijat zákon číslo 130/1989 Sb., o Státní bance československé a zákon číslo 158/1989 Sb., o bankách a spořitelnách.

Po Sametové revoluci byla potřeba formulovat nový zákon o Státní bance, jehož vytváření bylo komplikováno odlišnými představami obou národů, jelikož Slováci požadovali modifikaci amerického federálního rezervního systému a Češi naopak chtěli převzetí modelu německé Bundesbanky a jí podřízených zemských bank. Výsledkem byl jakýsi kompromis v podobě zákona číslo 22/1992 Sb., který stanovil novou koncepci centrální banky, jež měla být státní institucí, ale zároveň samostatnou právní osobou, jež je zcela nezávislá na výkonné moci státu.

3.5.4 Česká národní banka 1993

Den 31. prosinec roku 1992 byl jednak posledním dnem existence České a Slovenské Federativní republiky a jednak posledním dnem existence společné centrální banky. Zákon číslo 6/1993 Sb., o České národní bance, upravoval vznik nové emisní instituce, který převzal příslušná práva a závazky bývalé Státní banky československé. Současně na základě tohoto zákona měla nově vzniklá centrální banka oprávnění rozhodovat o měnové politice, vydávat bankovky a mince, řídit peněžní oběh, vykonávat bankovní dohled nad prováděním

112 SLOVO A SLOVESNOST: Po XVII. sjezdu Komunistické strany Československa [online]. [cit.27.2.2024]
Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3123>

bankovních činností a pečovat o bezpečné fungování a rozvoj bankovního systému České republiky¹¹³.

113 KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strany 93 - 124

4 Centrální banky ve světě

4.1 Bank of England

Bank of England je název centrální banky Spojeného království. Tato banka byla založena v roce 1694, což z ní dělá jednu z nejstarších centrálních bank na světě. Banka sídlí v ulici Threadneedle Street v londýnském obvodu City, jež je známý vysokou koncentrací bank a firem. V roce 1946 došlo k jejímu znárodnění a svou opětovnou nezávislost získala zpět v roce 1997. Bank of England mívala pobočky po celé zemi. Ale v roce 1997 je nahradilo 12 regionálních agentur. Bývalá pobočka v Leedsu se stala pokladním centrem, které pomáhalo s distribucí bankovek po celé zemi¹¹⁴. Centrální banka Spojeného království byla založena na základě Královské charty dle zákona z roku 1694. Od tohoto roku bylo vydáno mnoho dokumentů, jež se přímo týkali činností banky. Mezi tyto dokumenty patří také zákon z roku 1844, jímž byly od sebe odděleny emisní a bankovní funkce. Nejvýznamnějším zákonem před rokem 1997 byl zákon z roku 1946, na jehož základě byla Bank of England znárodněna a současně byl její majetek převeden na Ministerstvo financí. To mělo pravomoc centrální bance ukládat směrnice, pokud to bylo ve veřejném zájmu a pokud tyto směrnice byly předem zkontrolovány s guvernérem Bank of England.

Dalším významným zákonem byl zákon z roku 1998, který znamenal řadu změn. Mezi tyto změny lze zařadit například financování centrální banky na statutárním základě. Dále byla centrální banka pověřena odpovědností za měnovou politiku. Za tímto účelem byl založen Výbor pro měnovou politiku jako výbor centrální banky, jež má povinnost a právo účastnit se tvorby měnové politiky. Mezi nejvýznamnější změnu lze zařadit skutečnost, že Ministerstvo financí již nadále nesmí vydávat směrnice týkající se měnové politiky. Regulátorem britského finančního systému je Financial Conduct Authority, dohled nad britskými bankami pak provádí tzv. tripartita – FCA, Bank of England a ministerstvo financí, přičemž vztah mezi těmito organizacemi je upraven Memorandem z roku 1997, jež stanovilo kompetence těchto institucí konkrétněji¹¹⁵.

Úrokovou míru obstarává Výbor pro měnovou politiku, který určuje výši úrokové míry, jež je nezbytná k dosažení inflačního cíle, který byl stanoven v ekonomice pro dané období. Mezi členy tohoto výboru se řadí guvernéř centrální banky, dva viceguvernéři, výkonný ředitel pro tržní operace, hlavní ekonom centrální banky a čtyři externí členové, jež

114 Bank of England: Our History [online]. [cit.10.3.2024] Dostupné z:
<https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

115 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 79

jsou přímo jmenováni Kancléřem. V případě hlasování disponuje každý z členů jedním hlasem a pokud by došlo k rovnosti hlasů, je rozhodujícím hlasem hlas guvernéra centrální banky. Současně je zde možnost Ministerstva financí vyslat na jednání Výboru pro měnovou politiku svého zástupce, který ale nedisponuje žádným hlasem. Zasedání výboru se uskutečňují každý měsíc a po jeho skončení jsou zveřejněna rozhodnutí, jež se týkají úrokové míry, vždy přesně ve 12 hodin dne následujícího pro dne zasedání.

Významnou činností Bank of England je cílování inflace. Inflační cíl je každoročně stanovován Kancléřem. Určení inflačního cíle patří mezi hlavní cíl centrální banky, kterým je udržování integrity a hodnoty měny tak, aby byla udržena cenová stabilita¹¹⁶. Ve Velké Británii se centrální banka snaží snižovat inflaci dle teorie, jež spočívá v názoru, že pokud půjčky zdraží, lidé budou mít méně peněz a tedy budou povzbuzováni k většímu spoření¹¹⁷.

4.1.1 Organizační struktura Bank of England

Bank of England v současné době zaměstnává přibližně čtyři tisíce lidí, kteří jsou rozděleni do určitých sekcí. Nejvýznamnější sekcí, či orgánem, je *správní rada*, jež se povinně schází minimálně sedmkrát ročně. Skládá se z pěti výkonných členů centrální banky a až devíti neexekutivních členů, přičemž všichni členové jsou jmenováni korunou. Jeden z neexekutivních členů je následně vybrán kancléřem do funkce předsedy správní rady.

V čele centrální banky stojí *guvernér*, jež je podpořen vrcholným výkonným týmem banky, kteří jsou propojeni s výbory pro politiku banky a společně s nimi jsou odpovědní za dohled nad plněním poslání centrální banky.

Výbor pro finanční politiku, který identifikuje a monitoruje rizika, jež by mohla ohrozit odolnost a stabilitu finančního systému Spojeného království jako celku. Výbor pro finanční politiku může v případě potřeby podniknout kroky k odvrácení hrožících rizik, například pokud se míra růstu dluhů a úvěrů stane neudržitelná. Sekundárním cílem Výboru je podpora hospodářské politiky vlády, což se děje prostřednictvím doporučení, jež jsou jednou ročně vydávána kancléřem, a týkají se odpovědnosti Výboru pro finanční politiku za finanční stabilitu a současně se týkají cílů vlády v oblasti růstu a zaměstnanosti. Toto vše je uvedeno v doručovacím dopise¹¹⁸.

116 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 79

117 BBC News: What is the UK inflation rate and how does it affect me? [online]. [cit. 10.3.2024] Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/business-12196322>

118 Bank of England: Our people [online]. [cit.20.2.2024] Dostupné z: <https://www.bankofengland.co.uk/about/people>

Výbor pro měnovou politiku se skládá z devíti členů, tedy guvernéra, tří viceguvernéřů pro měnovou politiku, finanční stabilitu a trhy a bankovníctví, hlavního ekonoma a čtyř externích členů, jež jsou jmenováni přímo kancléřem.

Výbor pro obezřetnostní regulaci přijímá nejdůležitější rozhodnutí Úřadu pro obezřetnostní regulaci.

Výbor pro infrastrukturu finančního trhu se skládá ze zaměstnanců centrální banky a nezávislých členů. Členové jsou vybráni řediteli Bank of England, kteří jinak také známý jako „Court“.

Výkonní ředitelé společně s guvernéry tvoří jakýsi širší tým výkonného managementu banky. Tým je odpovědný za dohled nad plněním poslání a strategie centrální banky.

Výzkumníci provádějí různorodý a špičkový výzkum na témata, jež souvisí s odpovědností centrální banky, jako celku.

4.2 Evropská centrální banka

K založení Evropské centrální banky došlo dne 1. července roku 1998 a jejím sídlem je Frankfurt nad Mohanem. Dříve její funkce zastával Evropský měnový institut. Od roku 1999 odpovídá za vedení měnové politiky v eurozóně, jež je druhým největším ekonomickým uskupením na světě. Eurozóna vznikla ve chvíli, kdy na Evropskou centrální banku přešla odpovědnost za měnovou politiku. Pokud členské státy přistoupily k euru, musely splnit konvergenční kritéria. Tato kritéria zabezpečují ekonomické a právní předpoklady pro úspěšné zapojení do měnové unie. Evropská centrální banka dohlíží na banky v eurozóně, čímž přispívá k jejich stabilitě v případě krizí¹¹⁹.

Společně s 25 národními bankami členských států Evropské unie tvoří Evropská centrální banka Evropský systém centrálních bank a není zde rozhodující, zda tyto členské státy přijaly euro, či nikoliv.

Z právního pohledu je Evropský systém centrálních bank dvouúrovňovou organizací, kdy mezi jeho členy se řadí Evropská centrální banka, 12 národních centrálních bank 12 členských států Evropské unie, jež přistoupily k euru a 13 národních centrálních bank členských států Evropské unie, jež k euru nepřistoupily. Právní základ představuje Smlouva o založení Evropského společenství a její příloha Statut Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky. Smlouva obsahuje základní cíle vedoucí k zajištění stability cen.

119 Evropská centrální banka [online]. [cit.21.2.2024] Dostupné z: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.cs.html>

Evropská centrální banka má definovat a provádět měnovou politiku v eurozóně, spolupracovat s národními centrálními bankami v oblasti sběru statistických informací, jež jsou nezbytné k plnění úkolů Evropské centrální banky. Dále má Evropská centrální banka provádět devizové operace a držet a spravovat měnové rezervy států eurozóny¹²⁰.

4.2.1 Organizační struktura Evropské centrální banky

Výkonná rada je řídicím orgánem Evropského centrálního systému a Evropské centrální banky. Byla zřízena dle článku 11 Statutu Evropského systému centrálních bank. V jejím čele stojí guvernér Evropské centrální banky a mezi další členy patří viceguvernér a čtyři další členové, jež stojí na úrovni hlav státu nebo vlád jednotlivých členských států Evropské unie, jež přistoupily k euru. Funkční období Výkonné rady je osmileté. Do jejích úkolů patří odpovědnost za běžné řízení činnosti Evropské centrální banky, tedy přípravu setkání Rady guvernérů, implementaci měnové politiky v souladu se směrnicemi a rozhodnutími Generální rady a řízení chodu Evropské centrální banky jako celku. Setkání Výkonné rady se uskutečňují každý týden¹²¹.

Rada guvernérů je nejvyšším rozhodujícím orgánem Evropské centrální banky. Mezi členy patří všichni členové Výkonného výboru a guvernéri Národních centrálních bank členských států, jež přistoupili k euru. Rada guvernérů nese odpovědnost za schvalování nařízení a přijímání rozhodnutí, jež jsou potřebná k zabezpečení úkolů, které byly svěřeny Eurosystemu. Zabývá se také formulováním měnové politiky eurozóny a vydáváním nutných nařízení, jež slouží k jejich implementaci.

Generální rada zabezpečuje úkoly související se zavedením eura ve všech členských státech a plní některé další funkce v oblasti činnosti Evropského systému centrálních bank. Mezi tyto funkce lze zmínit funkci poradní, funkci sběru statistických dat a předkládání zpráv Evropské centrální bance. Členy Generální rady jsou prezident, viceprezident a guvernéri všech 25 členských států Evropské unie. Další členové mají právo účastnit se zasedání Generální rady, avšak bez hlasovacího práva. Jejím zasedáním předsedá prezident Evropské centrální banky, který rovněž tato zasedání připravuje a přináší informace o rozhodnutích, jež přijala Rada guvernérů. Zasedání se uskutečňují zpravidla čtyřikrát ročně.

Funkční období členů Rady guvernérů je dlouhé. Členové Výkonného výboru nemohou být zvoleni ve dvou po sobě jdoucích obdobích. Funkční období guvernérů

120 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 85

121 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 87

Národních centrálních bank je maximálně pětileté¹²².

4.3 Federální rezervní systém USA

Nezávislou neziskovou státní institucí USA je Federální rezervní systém. Jedná se o centrální bankovní systém Spojených států amerických, který zahájil svou činnost v roce 1914¹²³. Byl nástupcem předešlého amerického systému centrálního bankovníctví, jelikož byla nutná jeho okamžitá reforma. Reformou bylo přijetí zákona dne 23. prosince roku 1913 a nesl název Federální rezervní systém. Ústředí Federálního rezervního systému sídlí ve Washingtonu, D.C. Federální rezervní banky jsou poté rozmístěny v Atlantě, New Yorku, Chicagu, Bostonu, Clevelandu, Kansas City, Dallasu, Minneapolisu, Richmondu, Philadelphii, San Francisku a v St. Louis. Federální rezervní systém je tvořen z Výboru guvernérů, dvanácti regionálních Federálních rezervních bank a dvaceti pěti poboček. Jeho součástí je současně Federální výbor volného trhu a tři orgány, které slouží jako poradní. Těmito poradními orgány jsou Federální poradní rada, Poradní rada klientů bank a Poradní rada spořitelních institucí. Na nejnižším článku systému stojí členské banky, které jsou takzvanými subjekty druhého stupně bankovní soustavy¹²⁴. Jako celek Federální rezervní systém vystupuje ve funkci banky vlády, banky bank, instituce pro regulaci a dohled v oblasti bankovníctví a vrcholný subjekt měnové politiky¹²⁵.

4.3.1 Organizační struktura Federálního rezervního systému USA

Federální rezervní banky plní funkci jako centrální banky v měnových distriktech, dle rozdělení území Spojených států. Území jednotlivých distriktů však není shodné s teritoriem jednotlivých federálních států USA. Jedná se o samostatné subjekty, jejichž vlastníkem jsou členské banky. Federální rezervní banky mohou mít vlastní příjmy, které tvoří obchody, jež provádějí v rámci své činnosti. Jednat se může například o úroky ze státních cenných papírů. Federální rezervní banky jsou odpovědné za oběh peněz a za poskytování úvěrů. V čele každé z těchto bank stojí Výbor ředitelů, do jejichž pravomocí spadají změny diskontní sazby a

122 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 88

123 TradeCz: Co je FED – federální rezervní systém a centrální banka USA [online]. [cit.22.2.2024] Dostupné z: <https://www.tradecz.cz/co-je-fed-federalni-rezervni-system-a-centralni-banka-usa/>

124 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 82

125 KVIŽDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 34

změny úrokových sazeb z půjček. Federální rezervní banky mají za úkol zásobovat členské banky hotovostními penězi, tedy bankovkami a mincemi. Zabývají se také stahováním poškozených platidel z oběhu a nahrazují je novými. Mezi další činnosti Federálních rezervních bank patří poskytování různých služeb Ministerstvu financí a ostatním vládním úřadům, správa výnosů z řady daní, které mají na svých účtech a zajišťování emisí státních dluhových instrumentů¹²⁶.

V čele každé Federální rezervní banky stojí Výbor ředitelů, jež se skládá z devíti členů, přičemž jsou dále rozděleni do tří kategorií – A, B a C. Kategorie A reprezentuje členské komerční banky, jež jsou aktivní v daném distriktu, kategorie B a C pak reprezentuje zájmy veřejnosti, tedy průmyslu, zemědělství a obchodu a podobně. Ředitelé kategorie C jsou jmenováni Výborem guvernérů a ředitelé kategorií A a B jsou voleni členskými bankami v jednotlivých distriktech. Jejich funkční období je tříleté.

Výbor guvernérů Federálního rezervního systému je vrcholným orgánem tohoto systému. Skládá se ze sedmi členů, jež jsou jmenováni prezidentem Spojených států a potvrzováni Senátem. Jejich funkční období je čtrnáctileté a svou funkci mohou členové zastávat pouze po dobu jednoho volebního období. Déle než 14 let může guvernér působit jen tehdy, pokud byl jmenován jako náhradník za guvernéra, který rezignoval, tedy dokončí jeho období a následně může být jmenován na svých plných 14 let¹²⁷. Prezidentem Spojených států jsou následně dva členové navrhováni do funkce předsedy a místopředsedy na dobu čtyř let. Pouze jeden člen je vybírán z některého z dvanácti distriktů Federálního rezervního systému. Hlavním úkolem tohoto orgánu je formování měnové politiky. Všech sedm členů Výboru guvernérů je současně členy Federálního výboru pro volný trh.

Dalšími činnosti Výboru guvernérů je odpovědnost za regulaci a dozor nad bankami, jež jsou členy Federálního rezervního systému, nad bankovními holdigy a nad členskými bankami, jež jsou činné v zahraničí. Schůze Výboru guvernérů se uskutečňují obvykle několikrát týdně. Některá zasedání jsou neveřejná, ale většina z nich je veřejnosti plně přístupná. Členové Výboru guvernérů při svých činnostech jednají s úředníky jiných vládních agentur, s funkcionáři a úředníky zahraničních centrálních bank, se členy Kongresu a se zástupci vysokých škol¹²⁸.

126 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 83

127 Finex: Federální rezervní systém (Fed): Jak funguje a k čemu slouží centrální bankovní systém USA? [online]. [cit.22.2.2024] Dostupné z: <https://finex.cz/federalni-rezervni-system-fed-jak-funguje-a-k-cemu-slouzi-centralni-bankovni-system-usa/>

128 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 84

Federální výbor pro volný trh je nejdůležitějším grémiem Federálního rezervního systému v oblasti tvorby měnové politiky, neboť zodpovídá za podporu ekonomického růstu, plnou zaměstnanost, stabilitu cen a za udržitelnou strukturu mezinárodních plateb a obchodu, je tedy tím, kdo je zodpovědný za tisk peněz¹²⁹. Současně rozhoduje o provádění operací na volném trhu, tedy se jedná o nákupy a prodeje cenných papírů. Výbor dále řídí operace se zahraničními měnami. Výbor se skládá ze dvanácti členů, přičemž sedm z těchto členů je členy Výboru guvernérů a pět z těchto členů působí jako prezidenti Federálních rezervních bank. Stálým členem Federálního výboru je prezident Federální rezervní banky se sídlem v New Yorku. Ostatní prezidenti mají funkční období stanovené na jeden rok a je uskutečňováno vždy k prvnímu lednu každého roku. Každoročně na svém prvním setkání Federální výbor volí předsedu a místopředsedu a vybírá vedoucí úředníky. Tradičně je předseda Výboru guvernérů volen jako předseda Federálního výboru a prezident Federální rezervní banky v New Yorku je pak volen za místopředsedu. Zasedání Federálního výboru se uskutečňují minimálně čtyřikrát ročně ve Washingtonu a tato zasedání jsou vzhledem k povaze projednávaných věcí neveřejná. Dvakrát do roka musí Federální výbor předkládat Kongresu písemnou zprávu o ekonomické situaci a o měnové politice¹³⁰.

129 KurzyCZ: Anatomie FEDu – Organizace [online].[cit.22.2.2024] Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/ekonomika/fed/anatomie-fedu-1/>

130 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 85

5 Organizace České národní banky

Organizační struktura České národní banky je blíže upravena ve vnitřním předpisu České národní banky, který je závazným výchozím dokumentem pro další vnitřní předpisy a řídicí akty. Tento vnitřní předpis je označován jako Organizační řád České národní banky. Organizační strukturu je možné nalézt také v zákoně o ČNB, který vychází z mezinárodních právních pramenů, a to především z konsolidovaného znění Smlouvy o založení Evropského společenství a Protokolu o Statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky¹³¹. Organizační řád a jeho změny schvaluje bankovní rada. V Organizačním řádu je stanoveno organizační uspořádání, koordinační a poradní orgány ČNB, vnitřní řídicí a kontrolní systém ČNB, kompetence bankovní rady a vedoucích zaměstnanců, základní oblasti působnosti organizačních útvarů a pravidla spolupráce těchto organizačních útvarů¹³². Právní statut centrální banky je zakotven v zákoně č. 6/1993 Sb. O České národní bance a působí jako správní úřad v rozsahu tohoto zákona¹³³.

Ústředním sídlem České národní banky je hlavní město Praha. Mimo ústřední sídlo je možné centrální banku nalézt na jejích územních pracovištích, které se nacházejí mimo hlavní město v Brně, Hradci Králové, Plzni, Ústí nad Labem a v Českých Budějovicích. Centrální banka je dále rozčleněna na sekce a samostatné odbory, kdy sekce jsou dále rozděleny na odbory nebo na odbory a pobočky. Sekce a samostatné odbory jsou označovány jako takzvané organizační útvary České národní banky. Uvnitř odborů, organizačních útvarů centrální banky a v pobočkách jsou dále zřizovány referáty.

Na stupních řízení nalezneme na nejvyšším stupni bankovní radu, jež jako kolektivní orgán řídí centrální banku, dále jsou zde ředitelé sekcí a ředitelé samostatných odborů, kteří vystupují jako vyšší stupeň řízení, ředitelé odborů a poboček v sekcích, kteří tvoří střední stupeň řízení a vedoucí referátů, kteří stojí na nejnižším stupni řízení.

Vedoucími zaměstnanci centrální banky jsou guvernér (Aleš Michl), viceguvernéři (Eva Zamrazilová, Jan Freit)¹³⁴ a ostatní členové bankovní rady. Jedná se zejména o vrchního ředitele, ředitelé sekcí, náměstky ředitelů sekcí, ředitele samostatných odborů a ředitele

131 Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: <https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2010/02/03.pdf>

132 Organizační řád České národní banky schválený bankovní radou dne 6. prosince 2017 – úplné znění po změně č. 22 [online]. [cit.14.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/download/organizacni_rad_cnb.pdf

133 KVIŽDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1942-5. strana 28

134 Česká národní banka: Systém řízení a organizační struktura ČNB [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/

odborů a poboček. Členové bankovní rady jsou jmenováni na základě ustanovení Ústavy České republiky a zákona o České národní bance. Naopak jejich odvolání je upraveno jen v zákoně o České národní bance.

5.1 Formy řízení

První formou řízení je takzvané *liniové řízení*, jež je zajišťováno všemi stupni řízení centrální banky. Podřízení zaměstnanci jsou přímo kontrolováni a řízení vedoucími zaměstnanci, což je spojeno s potřebami vymezení odpovědnosti vedoucích zaměstnanců za zajišťování určitých činností a současně je to spojeno s potřebou na druhé straně vymezit adresné povinnosti podřízených zaměstnanců, kteří jsou pověřeni výkonem určitých činností.

Liniové řízení je zajišťováno nástroji, mezi které se řadí strategická rozhodnutí s dlouhodobým časovým horizontem, která jsou přijímána bankovní radou. Dále se jedná o střednědobé koncepce, které jsou vytvářeny v souladu se strategickými rozhodnutími a slouží k zajišťování činností pro určité období. Toto období trvá zpravidla tři roky a řadí se sem výzvy pro centrální banku a koncepce jednotlivých organizačních útvarů centrální banky. Posledním nástrojem liniového řízení jsou operativní nástroje, mezi které je možno zařadit roční programy činnosti, jež jsou stanovovány na kalendářní rok řediteli organizačních útvarů centrální banky a rozhodnutí bankovní rady a jednotlivých vedoucích zaměstnanců centrální banky.

Druhou formou řízení je *metodické řízení*, které zajišťují ředitelé organizačních útvarů centrální banky. Ředitelé mají rozsah své působnosti vymezen organizačním řádem a odpovídají za zvolení vhodných nástrojů metodického řízení pro stanovení postupů v určité oblasti. Současně s tím nastavují také kontrolní mechanismy, aby bylo zamezeno jednání, které by porušovalo metodickou úpravu¹³⁵.

Mezi nástroje metodického řízení je možno zařadit vnitřní předpisy, závazné výklady, manuály, metodické listy a dopisy ředitelů organizačních útvarů centrální banky. Nástroje metodického řízení jsou připravovány v rámci působnosti organizačního útvaru centrální banky, jež je k dané problematice příslušný a následně jsou schvalovány vedoucím zaměstnancem, jež je tomuto útvaru nadřízen.

135 Organizační řád České národní banky schválený bankovní radou dne 6. prosince 2017 – úplné znění po změně č. 22 [online]. [cit.14.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/o_cnb/.galleries/download/organizacni_rad_cnb.pdf

Poslední formou řízení je *řízení projektové*, jež je využíváno k organizování, plánování, řízení, kontrole a koordinaci postupů a zdrojů, které jsou určeny pro naplnění určitých, předem stanovených cílů, úkolů a záměrů, které mají krátkodobý horizont a týkají se zejména působnosti několika organizačních útvarů centrální banky.

Mezi nástroje projektového řízení se řadí projektové týmy nebo pracovní skupiny, které jsou zřízeny za účelem koordinace postupů, které předcházejí přijetí rozhodnutí bankovní radou či řediteli organizačních útvarů.

5.2 Organizační struktura České národní banky

Česká národní banka je tvořena ústředím sídlícím v Praze, pobočkami a účelovými organizačními jednotkami. Organizační struktury centrálních bank, jako správní orgán, jsou většinou poměrně složité, neboť se jedná ve většině případů o instituce, které zaměstnávají stovky osob, tedy jejich vnitřní organizace je značně členitá¹³⁶.

5.2.1 Bankovní rada

Dle zákona číslo 6/1993 Sb., o České národní bance je bankovní rada nejvyšším řídicím orgánem České národní banky. Do její činnosti patří určování směru měnové politiky státu a nástrojů pro jejich uskutečňování. Bankovní rada dále rozhoduje o zásadních opatřeních měnové politiky v oblasti dohledu nad finančním trhem. Do její kompetencí lze dále zařadit určování zásad obchodů a činnosti centrální banky, schvalování rozpočtu centrální banky a organizačního uspořádání a působnosti jejich organizačních jednotek. Bankovní rada také určuje výši a použití fondů centrální banky. Bankovní rada plní funkce související s postavením zaměstnavatele vůči zaměstnancům centrální banky nebo těmito funkcemi může pověřit jiné osoby z řad zaměstnanců. Současně s tím stanovuje mzdové a ostatní požitky guvernéra. V neposlední řadě se zabývá rozhodováním o rozkladech, jež jsou podávána proti rozhodnutím centrální banky v prvním stupni.

Počet členů bankovní rady bývá lichý a bývá o jednoho člena vyšší než počet úseků, na které je centrální banka organizačně rozdělena¹³⁷. Bankovní rada centrální banky se skládá ze sedmi členů, přičemž jejími členy jsou guvernér České národní banky, dva viceguvernéři a další čtyři členové bankovní rady. Guvernér a viceguvernéři jsou jmenováni či odvoláváni

136 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 32

137 PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4. strana 33

prezidentem České republiky a toto rozhodnutí nepodléhá kontrasignaci¹³⁸. Každý člen bankovní rady svou funkci smí zastávat nanejvýš dvakrát a jejich funkční období je šestileté. S funkcí člena bankovní rady je spojena neslučitelnost funkcí spočívající v zákazu člena bankovní rady vykonávat zároveň poslance poslanecké sněmovny, člena vlády a člena v řídicích, kontrolních a dozorčích orgánech jiných bank, či podnikatelských subjektů. Členovi bankovní rady je současně odepřen výkon samostatné výdělečné činnosti, avšak výjimku tvoří činnost vědecká, publicistická, literární a pedagogická. Jakákoli funkce, jež by mohla znamenat pro člena bankovní rady střet zájmů, je členovi bankovní rady odepřena¹³⁹.

Právo být jmenován členem bankovní rady má občan České republiky, jež je plně způsobilým k právním úkonům a je bezúhonný. Současně musí mít občan České republiky ukončené vysokoškolské vzdělání a v oblasti finančního trhu a měnové problematiky je zkušenu osobností.

Funkční období člena bankovní rady zaniká uplynutím jeho šestiletého funkčního období nebo dnem, jež následuje po dni, ve kterém bylo doručeno písemné odvolání z funkce nebo písemně učiněného vzdání se funkce, či pozdějším dnem, jež je uvedený v doručeném odvolání nebo vzdání se funkce. K odvolání člena bankovní rady z funkce může dojít pouze, pokud člen přestal splňovat podmínky, jež jsou požadované k jejímu výkonu, či se člen dopustil vážného pochybení.

Všem zasedáním bankovní rady předsedá guvernér České národní banky a pokud nemůže být přítomen, předsednictví se ujímá jím pověřený viceguvernér. Rozhodnutí bankovní rady jsou přijímána prostou většinou hlasů. Usnášeníschopná je bankovní rada tehdy, je-li na zasedání přítomen guvernér, či jím pověřený viceguvernér a alespoň tři další členové bankovní rady. Pokud dojde k rovnosti hlasů, rozhoduje hlas předsedajícího guvernéra, či pověřeného viceguvernéra¹⁴⁰.

5.2.2 Guvernér České národní banky

Guvernér České národní banky je jmenován prezidentem republiky do své funkce na období šesti let. V současné době byl do funkce guvernéra centrální banky jmenován Aleš Michla. Guvernér je členem bankovní rady a účastní se jejích zasedání jako předseda.

138 BAŽANTOVÁ, Ilona. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. ISBN 80-238-5624-3. strana 25

139 Zákon č. 6/1993 Sb., O České národní bance

140 Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance [online]. [cit.23.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/legislativa/galleries/zakony/zakon_o_cnb.pdf

Nejméně dvakrát ročně guvernér centrální banky předkládá Poslanecké sněmovně zprávu o měnovém vývoji republiky.

5.2.3 Sekce bankovních obchodů a restrukturalizace

Sekce bankovních obchodů a restrukturalizace zajišťuje uskutečňování obchodů na finančních trzích, jež zahrnují zejména správu devizových rezerv centrální banky. Zabývá se také přípravou návrhů vyhlášek centrální banky, které upravují podmínky, za nichž jsou tvořeny povinné rezervy. V kompetenci této sekce je vyhlásování kurzu české měny k cizím měnám. Mezi její kompetence se také řadí organizace a provádění primárních aukcí státních dluhopisů a státních pokladničních poukázek. Současně je oprávněna plánovat, vyhodnocovat a provádět simulační krizová cvičení pro případ, že by se objevila krizová situace¹⁴¹.

5.2.4 Sekce dohledu nad finančním trhem

Sekce dohledu nad finančním trhem nese odpovědnost nad vykonáváním dohledu na dálku, či na místě nad centrálním depozitářem, úvěrovými institucemi, organizátory trhu s investičními nástroji, provozovateli vypořádacích systémů. Odbory „dohledu“ se zabývají zejména dohledem na dálku¹⁴². Dohled vykonává i nad pojišťovny a zajišťovny, penzijními společnostmi a zahraničními osobami při výkonu činnosti, kterou byly pověřeny.

Vedle zajišťování dohledu se tato sekce zabývá licenční, povolovací a schvalovací činností, tedy vede řízení na prvním stupni o žádostech o udělení licence, souhlasu nebo povolení a nebo o žádostech o registraci a evidenci v sektorech finančního trhu. Pravidelně analyzuje finanční situace dozorovaných subjektů a průběžně monitoruje jejich činnosti.

Do činnosti sekce dohledu nad finančním trhem se řadí také schvalování položek, které jsou započítávány do hodnoty vlastního kapitálu v sektoru doplňkového penzijního spoření a připojištění. Schvaluje také započítávání podřízeného dluhu, externích auditorů bank a družstevních záložen a výpisů z emise akcií před valnou hromadou bank.

Sekce dohledu nad finančním trhem se zaměřuje také na oblast dohledu tržní transparence kapitálového trhu a zabývá se vyhledáváním a vyšetřováním transakcí, jež

141 Česká národní banka: Sekce bankovních obchodů a restrukturalizace [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/630-sekce-bankovnich-obchodu-a-restrukturalizace/

142 Měšec.cz: Nové uspořádání dohledu nad finančním trhem [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: <https://www.mesec.cz/tiskove-zpravy/nove-usporadani-dohledu-nad-financnim-trhem/>

narušují průhlednost kapitálového trhu či představují jisté riziko pro jeho stabilitu. Také dohlíží na opatření, která zamezují manipulaci s trhem.

Mimo vykonávání dohlížecí činnosti má tato sekce na starosti také sankční činnost. Tedy rozhoduje a vede řízení v prvním stupni ve věci odnětí licencí, souhlasů nebo povolení. Vede také řízení ve věci zjištěných nedostatků nebo spáchání správního deliktu či přestupku¹⁴³.

5.2.5 Sekce finanční stability

Sekce finanční stability se zabývá vypracováváním Zprávy o finanční stabilitě a ostatních analýz vývoje v oblasti finanční stability. Současně zpracovává koncepční materiály a návrhy, jež se týkají cíle finanční stability, souhrnná stanoviska k návrhům a materiálům mezinárodních organizací a institucí v oblasti makrobezpečnostní politiky. Pravidelně zpracovává makrozátěžové testy a připravuje podklady pro jejich veřejnou publikaci a komunikaci, přičemž spolupracuje s odborem komunikace sekce kancelář¹⁴⁴. K jejím nástrojům patří proticyklická kapitálová rezerva, kapitálové rezervy pro systémově významné banky nebo doporučení bankám, jak mají postupovat při poskytování hypotečních úvěrů¹⁴⁵.

Zabývá se vývojem a ověřováním indikátorů finanční stability s cílem předpovídat nárůst a materializaci rizik ve finanční soustavě. Síťově analyzuje propojenost, společné expozice a koncentrace ve finanční soustavě. Případná rizika vznikající interakcí mezi institucionálním prostředím, reálnou ekonomikou a finančním systémem analyzuje do nejmenších detailů.

Podobně jako sekce dohledu nad finančním trhem rozhoduje a vede správní řízení ve věcech týkajících se určení sazby kapitálové rezervy sloužící ke krytí systémového rizika a určuje instituce podléhající požadavkům na kapitálovou rezervu. Vede také řízení v oblastech určování globální, či jiné významné instituce a řízení týkající se stanovení sazeb kapitálových rezerv pro globální, či jinou systémově významnou instituci.

143 Česká národní banka: Sekce dohledu nad finančním trhem [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/580-sekce-dohledu-nad-financnim-trhem/

144 Česká národní banka: Sekce finanční stability [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/180-sekce-financni-stability/

145 Praha Press noviny pro byznys a život na úrovni: Finanční stabilita bude mít v ČNB vlastní sekci [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: <https://www.prahapress.cz/financni-stabilita-bude-mit-v-cnb-vlastni-sekci.html>

Sekce finanční stability má za úkol připravovat opatření obecné povahy v souvislosti s proticyklickou kapitálovou rezervou, která v případě nutnosti má sloužit ke krytí systémového rizika. Vedle toho koordinuje, prezentuje a provádí výzkumné činnosti v oblasti finanční stability včetně spolupráce se zahraničními experty a institucemi. Také monitoruje vývoj na trhu nemovitostí a možná rizika, která by v této oblasti mohla vzniknout a ohrozit stabilitu finančního trhu. K její činnosti patří také zajišťování součinnosti České národní banky jako celku s útvary finanční stability v zahraničních centrálních bankách a v Evropské centrální bance.

5.2.6 Sekce kancelář

Sekce kancelář vykonává činnosti v oblasti organizačně administrativního zabezpečení jednání bankovní rady centrální banky. Koordinuje vztahy centrální banky s ústavními institucemi a jejich orgány, především vztahy s Úřadem vlády České republiky, Parlamentu České republiky a Kanceláří prezidenta republiky. Koordinuje také legislativní operace uvnitř centrální banky a spolupráci centrální banky s Ministerstvem financí České republiky v otázkách týkajících se legislativy upravující chod České národní banky a připravuje připomínkové návrhy k návrhům právních předpisů¹⁴⁶.

Důležitou činností sekce kancelář je implementace práva Evropské unie v centrální bance a spolupráce s Evropskou centrální bankou a ostatními centrálními bankami v systému Evropského systému centrálních bank v oblastech právních i legislativních. Zajišťuje dále agendu rozkladové komise centrální banky a připravuje rozhodnutí bankovní rady centrální banky o opravných prostředcích ve správním řízení.

Sekce kancelář zastupuje centrální banku před orgány, které jsou činné v trestních řízeních, soudních řízeních před orgány Úřadu ochrany hospodářské soutěže. Stanovuje zásady vnější a vnitřní komunikace centrální banky a její koordinaci a kontrolu. Koordinuje také vystoupení členů bankovní rady centrální banky před veřejností.

5.2.7 Sekce regulace a mezinárodní spolupráce

Sekce regulace a mezinárodní spolupráce navrhuje koncepce a zásady regulace a dohledu nad finančním trhem v sektorech, jež do její působnosti byly svěřeny. Při své činnosti

¹⁴⁶ Česká národní banka: Sekce kancelář [online]. [cit.26.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/110-sekce-kancelar/

spolupracuje s Ministerstvem financí České republiky a ostatními ústředními orgány, zejména při přípravě zákonných úprav upravujících dohled nad finančním trhem. Vypracovává návrhy vyhlášek, úředních sdělení a opatření obecné povahy, které se týkají regulace finančního trhu. Tyto dokumenty současně konzultuje s účastníky trhu. Do kompetencí sekce regulace a mezinárodní spolupráce od roku 2018 nově spadá i oblast finančních technologií¹⁴⁷.

Sekce regulace a mezinárodní spolupráce dále monitoruje vývoj evropského práva v oblasti regulace finančního trhu a připravuje stanoviska, která obsahují návrhy jejich změn. Stanoviska zpracovává současně také k vybraným právním předpisům, jež by mohly nebo mají dopady na regulaci finančního trhu. Vedle těchto činností vyvíjí intenzivní spolupráci s evropskými orgány dohledu a orgány koordinace mezinárodní spolupráce v této oblasti. O výkonu dohledu zpracovává dokument s názvem Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem. Dále koordinuje vztahy centrální banky s Evropskou unií a jejími orgány a institucemi a spolupracuje s dalšími sekcemi centrální banky, které mají za úkol institucionálně připravit centrální banku na zavedení eura a na vstup centrální banky do Eurosystemu¹⁴⁸.

5.2.8 Sekce měnová

Sekce měnová vypracovává koncepční materiály a návrhy měnové politiky, tedy zpracovává analýzy a dokumenty obsahující úpravy měnové strategie centrální banky. Zajišťuje věcný obsah komunikace operativních a strategických aspektů měnové politiky. Analyzuje transmisní mechanismy měnové politiky a zpracovává analýzy obsahující vnější aspekty měnové politiky centrální banky a obsahující aspekty měnové politiky Evropské centrální banky. Dále koordinuje zpracování měnověpolitických materiálů, jež jsou zaměřeny na členství České republiky v eurozóně.

Hlavním podkladem pro rozhodování sekce měnové je tzv. Situační zpráva o měnovém a hospodářském vývoji. Tato zpráva je předkládána čtyřikrát do roka (v únoru, květnu, srpnu a listopadu) a je zde popsána nová prognóza české ekonomiky, ve zbývajících čtyřech zprávách (na konci března, června, září a prosince) pak zpráva přináší srovnání aktuálního ekonomického vývoje s poslední prognózou, vyhodnocuje situaci z hlediska

147 Česká národní banka: Agendou FinTech se bude v ČNB zabývat sekce regulace a mezinárodní spolupráce [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/Agendou-FinTech-se-bude-v-CNB-zabyvat-sekce-regulace-a-mezinarodni-spoluprace>

148 Česká národní banka: Sekce regulace a mezinárodní spolupráce [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/560-sekce-regulace-a-mezinarodni-spoluprace/

možného budoucího vývoje inflace a posuzuje nejistoty a rizika poslední prognózy¹⁴⁹. Jejím úkolem je současně předkládat návrhy na koordinaci měnové politiky s hospodářskou politikou vlády a zpracovává stanoviska k materiálům, které spadají do meziresortních připomínkových řízení vlády v případě, pokud se tyto materiály týkají měnové politiky, státního rozpočtu a veřejných financí. Ve vztahu k Evropské centrální bance zpracovává sekce měnová materiály zaměřující se na ekonomický vývoj v zahraničí¹⁵⁰.

5.2.9 Sekce peněžní

Sekce peněžní má za úkol sestavovat návrhy prováděcích právních předpisů v oblasti peněžního oběhu. Ve spolupráci se sekci kancelář navrhuje zákonné úpravy peněžního oběhu a zpracovává výkladová stanoviska k právním předpisům z oblasti peněžního oběhu. Současně vykonává správu nad zásobami českých peněz, vykonává správu nad zásobami zlata a dalších drahých kovů, včetně pamětních stříbrných a zlatých mincí. Vykonává také dohlížecí činnosti nad peněžním oběhem a zajišťuje ochranu české měny před paděláním. Navrhuje vzhled a parametry nových českých bankovek a mincí a zabývá se pořádáním odborných přednášek a kurzů zaměřených na rozpoznávání bankovek a mincí, jejichž pravost je podezřelá¹⁵¹.

Zajišťuje testování zařízení, jež mají zpracovávat tuzemské bankovky a mince. Sekce peněžní také zveřejňuje ceník obchodních a peněžních služeb poskytovaných Českou národní bankou.

149 Npi Metodický portál RVP.CZ: Jak ČNB rozhoduje o nastavení svých úrokových sazeb [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/23520/7-JAK-CNB-ROZHODUJE-O-NASTAVENI-SVYCH-UROKOVYCH-SAZEB.html>

150 Česká národní banka: Sekce měnová [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/410-sekce-menova/

151 Česká národní banka: Sekce peněžní [online]. [cit.27.2.2024] Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/330-sekce-penezni/

Závěr

V této diplomové práci jsem se zaměřila na bližší popis a analýzu činnosti České národní banky, která je ústřední bankou České republiky. Úvod práce se věnuje vysvětlení pojmu centrální banky, zejména zásad její činnosti a funkce, které jako centrální banka zastává. Ve druhé kapitole jsou blíže popsány jednotlivé nástroje, jež jsou využívány Českou národní bankou při její činnosti. Nástroje jsou rozděleny dle jejich charakteru, časového horizontu, četnosti jeho využití a vlivu jejich působení.

Třetí kapitola je věnována historii centrální banky od období Rakouska-Uherska až po období rozdělení republiky v roce 1993. V této kapitole je možné lépe pochopit fungování centrální banky v průběhu času a to, jak se měnila její organizace či vedení.

Čtvrtá kapitola je následně věnována světovým centrálním bankám. Věnovala jsem se především centrální bance Velké Británie, která je druhou nejstarší bankou na světě. Vedle Bank of England jsem se dále zaměřila na centrální banku Evropské unie, která je svou povahou zcela unikátní, jelikož se nejedná o centrální banku jednoho státu, ale centrální banku Evropské unie, jakož-to uměle vytvořené organizace. Závěr kapitoly je věnován charakteristice centrální banky Spojených států amerických, která je výrazným hráčem na finančním poli.

Poslední kapitola je věnována vnitřní organizační struktuře České národní banky. Protože si myslím, že společnost má o fungování centrální banky jen velice omezené povědomí, zaměřila jsem se na její organizaci podrobněji.

Ve své diplomové práci jsem popisovala centrální banku jako celek, jelikož dle mého názoru se jedná o důležitou instituci, o jejíž činnosti by měla mít společnost větší povědomí. V současné době centrální banka bojuje s rostoucí inflací a nepříznivou finanční situací ve státě. Společnost dává vinu za rostoucí ceny právě centrální bance, ale možná právě proto, že o její činnosti ví jen velmi málo a neuvědomuje si složitost a komplikovanost jednotlivých problémů.

Za velmi optimistickou považuji informaci, že se centrální bance podařilo snížit inflaci na 2,3 %, což je za poslední dva roky velice pozitivní.

Resumé

The thesis of this thesis is Description and analysis of the activities of the Czech National Bank. This work is divided into five chapters, each devoted to a different topic.

The first chapter describes and defines the term central banks, as central banks of the state. Other chapters are devoted to the historical development of the Czech National Bank from the Austro-Hungarian period, through the period of occupation by German troops and the period of communist regime rule, to the partition of the state in 1993.

At the end of the paper, one chapter is devoted to the characteristics of three major global central banks. The last chapter contains a description of the central bank's internal organisation, i.e. a description of individual departments and sections.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje:

BAŽANTOVÁ, Ilona. *Centrální bankovníctví v české historii po současnost: institucionální pohled*. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005. ISBN 80-86729-19-2.

BAŽANTOVÁ, Ilona. *Právní postavení centrální banky v demokratickém státě: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. ISBN 80-238-5624-3. strana 25

DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Vysokoškolská učebnice (Linde). Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X. Strana 143

KUNERT, Jakub a NOVOTNÝ, Jiří. *Centrální bankovníctví v českých zemích*. V Praze: Česká národní banka, 2008. ISBN 978-80-87225-06-6. strana 17

KVIZDA, Martin. *Centrální banka a národní hospodářství*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210- 1942-5. strana 58

LANDOROVÁ, Anděla a KOŠTEKOVÁ, Věra. *Peníze a banky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-355-5.

PAVLÁT, Vladislav. *Centrální bankovníctví*. Praha: Eupress, 2004. ISBN 80-86754-29-4.

POLOUČEK, Stanislav a kol. *Bankovníctví*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-491-9.

REVENDA, Zbyněk. *Centrální bankovníctví*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-89-1.

VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. strana 9

Internetové zdroje:

Bank of England: Our History:

<https://www.bankofengland.co.uk/about/history>

Banky.cz: Co je to Česká národní banka:

<https://www.banky.cz/slovník/ceska-narodni-banka/>

BBC News: What is the UK inflation rate and how does it affect me?:

<https://www.bbc.com/news/business-12196322>

Ceed.cz: Přímé nástroje centrální banky:

http://www.ceed.cz/makroekonomie/25_prime_nastroje_CNB.htm

Centrální bankovníctví v kontextu právního řádu na území České republiky:

<https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2010/02/03.pdf>

Česká národní banka: Agendou FinTech se bude v ČNB zabývat sekce regulace a mezinárodní spolupráce:

<https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/Agendou-FinTech-se-bude-v-CNB-zabyvat-sekce-regulace-a-mezinarodni-spoluprace>

Česká národní banka: ČNB zrušila úročení povinných minimálních rezerv:

<https://www.cnb.cz/cs/cnb-news/tiskove-zpravy/CNB-zrusila-uroceni-povinnych-minimalnich-rezerv/>

Česká národní banka: 2. Hlavní poslání centrální banky: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/02-hlavni-poslani-centralni-banky/>

Česká národní banka: 12. Devizové rezervy a devizové intervence: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/12-devizove-rezervy-a-devizove-intervence/>

Česká národní banka: Jak je to s hotovostí aneb Česko s bankovkami a mincemi:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/cnblog/Jak-je-to-s-hotovosti-aneb-Cesko-s-bankovkami-a-mincemi/

Česká národní banka: Metody bankovního dohledu:

<https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/vykon-dohledu/postaveni-dohledu/dohled-nad-uverovymi-institucemi/metody-bankovniho-dohledu/>

Česká národní banka: O ČNB:

<https://www.cnb.cz/cs/>

Česká národní banka: Otázky a odpovědi k dodávacím repo operacím:

<https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Otazky-a-odpovedi-k-dodavacim-repo-operacim/>

Česká národní banka: Operace ČNB na volném trhu:

<https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/vzdelavani/11-operace-cnb-na-volnem-trhu/>

Česká národní banka: Pravomoci bankovního dohledu:

<https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/vykon-dohledu/postaveni-dohledu/dohled-nad-uverovymi-institucemi-pravomoci-bankovniho-dohledu/>

Česká národní banka: Sekce bankovních obchodů a restrukturalizace:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/630-sekce-bankovnich-obchodu-a-restrukturalizace/

Česká národní banka: Sekce finanční stability:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/180-sekce-financni-stability/

Česká národní banka: Sekce kancelář:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/110-sekce-kancelar/

Česká národní banka: Sekce měnová:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/410-sekce-menova/

Česká národní banka: Sekce peněžní:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/ustredi-cnb/330-sekce-penezni/

Česká národní banka: Státní banka československá:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/archiv-cnb/fondy-archivu-cnb/statni-banka-ceskoslovenska/

Česká národní banka: Strategie České národní banky v oblasti dohledu:

<https://www.cnb.cz/cs/dohled-financni-trh/strategie-dohledu/>

Česká národní banka: Systém řízení a organizační struktura ČNB:

https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/organizacni-struktura/

Česká národní banka: Věstník, částka 25:

https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/legislativa/.galleries/Vestnik-CNB/1994/v_1994_25.pdf

ČNB, Historie ČNB: Národní banka pro Čechy a Moravu:

https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_banku_pro_cechy_a_moravu/

ČNB: Měnová politika:

<https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/>

ČNB: Nástroje měnové politiky:

<https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/mp-nastroje/>

ČT 24: Rozdělení Československa završila před 25 lety měnová odluka. Na bankovky se lepily kolký:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/ekonomika/rozdeleni-ceskoslovenska-zavrsila-pred-25-lety-menova-odluka-na-bankovky-se-lepily-kolky-84291>

Ekonom: Hospodářská krize v roce 1929 srazila kapitalismus na kolena:

<https://ekonom.cz/c1-67018910-hospodarska-krize-v-roce-1929-srazila-kapitalismus-na-kolena>

Evropská centrální banka:

<https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.cs.html>

Evropská centrální banka: Co je centrální banka?

<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/what-is-a-central-bank.cs.html>

Finance v praxi: Centrální banka a nástroje monetární politiky:

<https://www.financevpraxi.cz/makroekonomie-centralni-banka>

Finanční vzdělávání: Co je bankovní systém?:

<https://www.financnivzdelavani.cz/svet-financi/bankovnictvi/co-je-to-bankovni-system>

Finance.cz: Monetární politika:

<https://www.finance.cz/makrodata-eu/menove-ukazatele/monetarni-politika/>

FINANCE.cz: Měnový swap - nástroj k zajištění kurzového rizika:

<https://www.finance.cz/zpravy/finance/174408-menovy-swap-nastroj-k-zajisteni-kurzoveho-rizika/>

Finex: Federální rezervní systém (Fed): Jak funguje a k čemu slouží centrální bankovní systém USA?:

<https://finex.cz/federalni-rezervni-system-fed-jak-funguje-a-k-cemu-slouzi-centralni-bankovni-system-usa/>

Historie ČNB: Bankovní úřad ministerstva financí:

https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/

Historie ČNB: Likvidace Rakousko-uherské banky:

https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/bankovni_urad_ministerstva_financi/likvidace_rakousko_uherske_banky.html

Historie ČNB: Národní banka Československá:

https://www.historie.cnb.cz/cs/dejiny_institute/narodni_bank_a_ceskoslovenska/

Historie ČNB: Pospíšil Vilém:

https://www.historie.cnb.cz/cs/statutarni_organy/pospisil_vilem.html

Iuridictum: Encyklopedie o právu: Dekret č. 5/1945 Sb.:

https://iuridictum.pecina.cz/w/Dekret_%C4%8D._5/1945_Sb.

KurzyCZ: Anatomie FEDu – Organizace:

<https://www.kurzy.cz/ekonomika/fed/anatomie-fedu-1/>

Měšec.cz: Nové uspořádání dohledu nad finančním trhem:

<https://www.mesec.cz/tiskove-zpravy/nove-usporadani-dohledu-nad-financnim-trhem/>

MONETA: Co je diskontní sazba:

<https://www.moneta.cz/slovník-pojmu/detail/diskontni-sazba>

Npi Metodický portál RVP.CZ: Jak ČNB rozhoduje o nastavení svých úrokových sazeb:

<https://clanky.rvp.cz/clanek/23520/7-JAK-CNB-ROZHODUJE-O-NASTAVENI-SVYCH-UROKOVYCH-SAZEB.html>

Numismatika Šůcha: Mincovní právo:

<http://www.vykupminci.cz/numismatika/mincovni-pravo.html>

Peníze.cz: Co je Diskontní sazba:

<https://www.penize.cz/slovník/diskontni-sazba>

Praha Press noviny pro byznys a život na úrovni: Finanční stabilita bude mít v ČNB vlastní sekci:

<https://www.prahapress.cz/financni-stabilita-bude-mit-v-cnb-vlastni-sekci.html>

SLOVO A SLOVESNOST: Po XVII. sjezdu Komunistické strany Československa:

<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3123>

TradeCz: Co je FED – federální rezervní systém a centrální banka USA:

<https://www.tradecz.cz/co-je-fed-federalni-rezervni-system-a-centralni-banka-usa/>

Vševěd: Agrární banka československá:

<https://encyklopedie.vseved.cz/Agr%C3%A1rn%C3%AD+banka+%C4%8Deskoslovensk%C3%A1>

Zásady činnosti ČNB v postavení instituce s kompetencemi správního úřadu:

https://is.muni.cz/el/law/podzim2020/NF103Zk/um/prednasky_-_prezentace

[2_Prednaska_Zasady_cinnosti_CNB_v_postaveni_instituce_s_kompetencemi.pdf](https://is.muni.cz/el/law/podzim2020/NF103Zk/um/prednasky_-_prezentace)

90 let od založení Národní banky Československé:

<https://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2016/02/06.pdf>

100+1: Na cestě k modernímu hospodářství: Vznik první centrální banky:

<https://www.stoplusjednicka.cz/na-cestech-modernimu-hospodarstvi-vznik-prvni-centralni-banky>

Zákony:

Dekret č. 5/1945 Sb., Dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

Organizační řád České národní banky schválený bankovní radou dne 6. prosince 2017 – úplné znění po změně č. 22

Ustanovení čl. 98 Hlavy šesté zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 6/1993 Sb., O České národní bance

Zákon č. 219/1995 Sb. Devizový zákon

Zákon č. 237/1924 Sb., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, Národního shromáždění